

გამოცემა „განათლების“ ამხანაგობისა.

2-50

[Handwritten signature]

ქართული გრამატიკა

ბირველდაწყებრთი შედლებისათვის.

3

[Handwritten signature]

ხილოვ. ხუნდაძის მიერ

შედგუნილი.

ფასი უკლდრ 10 'სუტრ

ქესამე გამოცემა

1917

ქ. ქუთაისი

ქართველთა შ. წ.-კ. გამ. სახ. ქუთაისის განყოფ. სტამბა.

1917

ქართული გრამატიკა

პირველდაწყებითი უკოლებისათვის

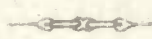
20447

სილოვ, ხუნდაძის მიერ

შედგენილი

[Handwritten signature]

შესამე გამოცემა

ქ. ქუთაისი

ქ. შ. წ.-კ. გამ. საზოგადოების სტამბა

1917

ხ მ ე ბ ი; ა ნ ბ ა ნ ი.

სიტყვები სხვადასხვა ხმის საშვალებით გამოითქმის: მ-ა-მ-ა, დ-ე-დ-ა, ს-ა-ხ-ლ-ი, კ-უ-რ-ი.

ხმები ადამიანის სამეტყველო ორგანოებით გამოითქმის: ბაგით, კბილით, ხორხით, სასით, ენით.

ბაგით გამოითქმის ბ, ვ, ჰ, ფ—და ამათ ეწოდებათ ბაგისმიერი ხმები;—

დ, თ, ტ კბილისმიერი ხმებია,—

გ, კ, ქ, ლ, შ, ჰ — ხორხისმიერი ხმებია, — ლ სხვ.

ხმების გამომხატველ საწერ ნიშნებს ასოები ეწოდება.

ძართულ ანბანში ოცდაცამეტი ასოა;

აი მათი რიგი და სახელწოდება:

ა—ან	მ—მან	ლ—ლან
ბ—ბან	ნ—ნარ	შ—ყარ
გ—გან	ო—ონ	უ—შინ
დ—დონ	პ—პარ	ჩ—ჩინ
ე—ენ	ჟ—ჟან	ც—ცან
ვ—ვინ	რ—რე	ძ—ძილ
ზ—ზენ	ს—სან	წ—წილ
თ—თან	ტ—ტარ	ჭ—ჭარ
ი—ინ	უ—უნ	ხ—ხან
კ—კან	ფ—ფარ	ჯ—ჯან
ლ—ლას	ქ—ქან	ჰ—ჰან

ხმები ა, მ, ი, ო, უ თავისთავათ ხმამალა გამოითქმის—და ამიტომ ხმოვანი ხმები ეწოდებათ; დანარჩენი ხმები, მაგალითად: ბ, გ, დ, ვ და სხვ.

თავისთავათ ყრუთ გამოითქმის; ხმამაღლა, თავისუფალი ხმით მათი გამოთქმა მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როცა მათ თან ერთერთი ხმოვანზე ახლავს, მაგალითად: ბა, ბე, ბი, ბო, ბუ, გა, გე, გი, გო, გუ და სხვ.; ამიტომაც ამ ხმებს თანხმოვანი ხმები ეწოდება.

(ჩამოთვალეთ ყველა თანხმოვანი ხმა რიგზე).

შენიშვნა. ჩვენს ანბანში ძველათ კიდევ შემდეგ ასოებს ხმარობდნენ: ც, ძ, ჯ, კ, ზ, ჟ.—ანბანი ძველათ ანგარიშისთვისაც იხმარებოდა:

ა—1	იგ—13	ა—60	შ—900
ბ—2	იდ—14	ო—70	ჩ—1000
გ—3	იე—15	პ—80	ც—2000
დ—4	ივ—16	ყ—90	ძ—3000
ე—5	იზ—17	რ—100	წ—4000
ვ—6	იძ—18	ს—200	ჭ—5000
ზ—7	ით—19	ტ—300	ხ—6000
ც—8	კ—20	უ—400	კ—7000
თ—9	კა—21 და სხ.	ფ—500	ჯ—8000
ი—10	ლ—30	ქ—600	ჰ—9000
ია—11	მ—40	ღ—700	გ—10,000
იბ—12	ნ—50	ყ—800	და სხვ.

ს ი ტ უ ჯ ა,

სხვადასხვა ხმისგან სიტყვა შედგება, — მაგალითად: ხე, ბალი, წერა, კითხვა, დასწერეს, წაიკითხეს, ხეზე, ბალში.

სიტყვის შედგენილობა.

პვილოთ, მაგალითად, სიტყვა ბალახი; საუბარში ამ სიტყვას შეიძლება ან თავში მიერთოს რაიმე ნაწილაკი, ან ბოლოში, ან თავშიც და ბოლოშიც; მაგალითად: ჩვენ საბალახე ადგილი გვაქვს, მე ბალახში ვიჯექი, ბავშები საბალახესთან თამაშობენ.

სიტყვებს თავში შემდეგი ნაწილაკები (თავსართები) დაერთვის: სა, სი, ა (სრულათ აღ), ბა (ბან), და, წა (წარ), შე, მი, მო, ჩა (შთა), — მაგალითად: სასწორი, სისწორე, აღდგომა, აშენება, ბანცხადება, ბაკეთება, დაწერა, წაკითხვა, წარჩინებული, შეხედვა, მიტანა, მოტანა, ჩაწერა.

ბოლოში სიტყვებს შემდეგი ნაწილაკები (თანდებულები) ერთვის ხოლმე: თვის, კენ, დმი, ბან, თან, ში, ზე, — მაგალითად: საქმისთვის, ქალაქისკენ, ღვთისადმი, კაცისბან, ტყესთან, წყალში, ხეზე.

პვილოთ სიტყვა, მაგალითად, გულკეთილი; ეს სიტყვა ორი ნაწილისაგან შედგება: გული + კეთილი, ესე იგი ამ გძელ სიტყვაში ორი მოკლე, ორი მარტივი სიტყვაა შეერთებული — და ამიტომ რთული სიტყვა ეწოდება. აი კიდევ რთული სიტყვები: თავდაბალი, ფეხმარდი, შავთვალა, დედამა, და-ძმა, სახელგანთქმული, ჯვარცმული, გულმხურვალე.

(სთქვით, რადარა მარტივი სიტყვისაგან შედგება თითოეული აქ ჩამოთვლილი რთული სიტყ-

ვა? ძიდევ დაასახელეთ რთული სიტყვების რამდენიმე მაგალითი).

მ ა რ ც ვ ა ლ ი .

ჟოველ სიტყვაში არის ერთი ან რამდენიმე ხმოვანი, აგრეთვე ხშირათ ერთი ან რამდენიმე თანხმოვანი ხმა:

ხე, კაცი, ბუხარი, მონადირე.

თითოეულ სიტყვაში იმდენი მარცვალია, რამდენი ხმოვანიც შიგ ურევია; მაგალითად: სიტყვა **ხე** ერთმარცვლოვანია, **კაცი**—ორმარცვლოვანი (კა-ცი), **ბუხარი**—სამმარცვლოვანი (ბუ-ხა-რი), **მონადირე**—ოთხმარცვლოვანი (მო-ნა-დი-რე).

შენიშვნა. სიტყვაში ხმოვანი უთუოთ უნდა იქნეს, თანხმოვანი კი შეიძლება არ იყოს, მაგალ. **ია, უი, აი** და სხვ.

ს ი ტ ყ ვ ე ბ ი ს დ ა მ ა რ ც ვ ლ ა .

თუ სიტყვაში ხმოვანის წინ ერთი თანხმოვანია, ეს თანხმოვანი ამ ხმოვანს ეკუთნის. ავიღოთ სიტყვა **ბალი**: თანხმოვანი **ლ** ხმოვანს **ი**-ს ეკუთნის და მასთან ცალკე მარცვალს **ლი**-ს შეადგენს (**ბა-ლი**).

თუ სიტყვაში ხმოვანის წინ ორი თანხმოვანია, ერთი წინა ხმოვანს ეკუთნის, და მეორე იმ ხმოვანს, რომლის წინაც ზის: **ბავ-ში, კოვ-ში, ქარ-თუ-ლი**.

თუ სიტყვაში ხმოვანის წინ სამი ან მეტი თან-
ხმოვანია, უკანასკნელი თანხმოვანი იმ ხმოვანს
ეკუთნის, რომლის წინაც ზის, დანარჩენი თანხმო-
ვანი კი წინამომდევარ ხმოვანს ეკუთნის და მასთან
ცალკე მარცვალს შეადგენს:

სეტყ-ვა, ბარტ-ყი სა-ვარც-ხა-ლი.

თუ სიტყვა თავსართიანია ან რთულია, მაშინ
თავსართები და რთული სიტყვის შემადგენელი ნა-
წილები ცალკე უნდა ვიანგარიშოთ:

**გა-სწო-რე-ბა, აღ-დგო-მა, სა-ბძა-ნე-ბე-ლი,
და-ძმა, შავ-თვალ-წარ-ბა, ხელ-მწი-ფე.**

ღამარცვლეთ შემდეგი სიტყვები: კადნიერი,
ბედნიერი, გულწრფელი, საოცარი, სახელმწიფო,
საკუთრება, განსაკუთრებული, განთქმული, თოვ-
ლიანი, წინააღმდეგობა, საგრძნობელი, სამგვა-
რი, შეშლილი, თვალცრემლიანი, სამკურნალო,
სასმელ-საჭმელი.

ს ა გ ა ნ ი.

შველაფერს, რასაც თვალით ვხედავთ, ან ხე-
ლით შევხებით, ან გონებით წარმოვიდგენთ, — ქვია
საგანი, — მაგალითად: მთვარე, ბალახი, ანგელოზი.

*

ზოგ საგანს თავისი ნებით შეუძლია მოძრაობა,
მაგალითად: კაცს, თევზს, ფრინველს: — ამისთანა სა-
განს **სუღიერი საგანი** ეწოდება; — ზოგიერთს
კი თავისი ნებით მოძრაობა არ შეუძლია, მაგალითად

ქვას, ხეს, სახლს:—ამისთანა საგანს უსულო საგანი ეწოდება;—ზოგიერთი საგანი,—მაგალითად: ღმერთი, ფიქრი და სხვ.,—მხოლოდ აზრით, მხოლოდ გონებით შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, თვალთა კი ვერ დავინახავთ და ხელით ვერ შევუხებთ;—ამისთანა საგანი ჩვენგან შორს არის გამდგარი, განუყენებელია—და ამიტომ განუყენებელი საგანი ეწოდება. აი კიდევ რამდენიმე განუყენებელი საგანი: ანგელოზი, სული, აზრი, ჭკუა, გრძნობა, მწუხარება, ბოროტება, სიკეთე, სიხარული, ბედნიერება.

(დაასახელოთ კიდევ რამდენიმე სულიერი, უსულო და განუყენებელი საგანი).

*

სხვადასხვა საგანს სხვადასხვა სახელი ქვია; ყოველივე საგნის სახელს არსებითი სახელი ეწოდება,—მაგალ. ვარსკვლავი, კაცი, ფრინველი, ანგელოზი, ხე, ტყე, ჰაერი—და მზგავსი სახელები არსებითი სახელებია.

სახელი არსებითი სამგვარია:

საკუთარი (გიორგი, თფილისი, ქართლი).

საზოგადო (კაცი, ქალაქი, მხარე), და

პრებითი (ჯარი, ხალხი, ჯოგი, ფარა, გუნდი).

იმისთანა სახელს, რომელიც საგნის სიპატარავეს გვიჩვენებს, კნინობითი სახელი ქვია: ჩიტუნია, გოგონა, ვირიკა, კატუნია, შანო, სანდრო.

კნინობითი სახელი ორგვარია: მოფერებითი (შანო, სანდრო, მიხაკო, მიხო) და დამცირებითი (შანოია, სანდროია, ივანიკა, მიხელია).

სახელი არსებითი საუბარში სხვადასხვა განსხვავებულ დაბოლოებას მიიღებს, — მაგალითად. ტრედის ხეზე შემოჯდა, მონადირემ ტრედის მოკვლა მოინდომა, ტრედს ტყვია მოხვდა, ტრედმა სული დალია და სხვ.

სხვადასხვა დაბოლოებით სახელების ცვალებას ბრუნება ქვია.

სახელი შვიდნაირი ფორმით იბრუნვის, — თითოეულ ფორმას ბრუნვა ქვია, ასე რომ სულ შვიდი ბრუნვაა:

1. სახელობითი: ბავშ-ი
2. ნათესაობითი: ბავშ-ის
3. მიცემითი: ბავშ-ს
4. მოთხრობითი: ბავშ-მა
5. მოქმედებითი: ბავშ-ით
6. ვნებითი: ბავშ-ათ
7. წოდებითი: ბავშ-თ

*

ბრუნვები კითხვებით გამოიცნობა, — მაგალითად: ბავშის წიგნი მთელია, ბავშს წიგნი უყვარს, ბავშმა წიგნი კარგათ ისწავლა; —

ვისი წიგნია მთელი? — ბავშის;

ვის უყვარს წიგნი? — ბავშს;

ვინ ისწავლა წიგნი კარგათ? — ბავშმა.

კითხვა ვინ ღვთისა და ადამიანის შესახებ იხმარება, დანარჩენი საგნების შესახებ კი იხმარება კითხვა რა: —

ვინ შექმნა ქვეყანა? — ღმერთმა.

ვინ მოდის? — ქალი.

ვისი წიგნია ეს? — ყმაწვილის.

ვის უყურებ შენ? — მხედარს.

რა მირბის? — ხარი.

რის ტყავია ეს? — დათვის.

რას აშენებ? — სახლს.

რამ გაიღვა ფესვი? — მუხამ.

*

რიცხვი ორია: მხოლოობითი რიცხვი, როცა ერთ საგანზეა ლაპარაკი, მაგალითად სახლი, და მრავლობითი რიცხვი, როცა ბევრ საგანზეა საუბარი, მაგალითად სახლები.

არსებით სახელთა ბრუნება.

მხოლოობითი რიცხვი.

1.

სახ. ვინ? — ძმა

ნათ. ვისი? — ძმის

მიც. ვის? — ძმას

მოთხ. ვინ? — ძმამ

მოქმ. ვისით? — ძმით

ვნებ. რათ? — ძმათ

წოდ. ვინ? — ძმაო

რა? — კატა

რის? — კატის

რას? — კატას

რამ? — კატამ

რით? — კატით

რათ? — კატათ

რა? — კატაო!

2.

სახ. ვინ? — მოწმე
 ნათ. ვისი? — მოწმის
 მიც. ვის? — მოწმეს
 მოთ. ვინ? — მოწმემ
 მქ. ვისით? — მოწმით
 ჰნ. რათ? — მოწმეთ
 წოდ. ვინ? — მოწმეო!

რა? — კლდე
 რის? — კლდის
 რას? — კლდეს
 რამ? — კლდემ
 რით? — კლდით
 რათ? — კლდეთ
 რა? — კლდეო!

3.

სახ. ვინ? — ბავში
 ნათ. ვისი? — ბავშის
 მიც. ვის? — ბავშს
 მთ. ვინ? — ბავშმა
 მქ. ვისით? — ბავშით
 ჰნ. რათ? — ბავშათ
 წოდ. ვინ? — ბავშო!

რა? — იხვი
 რის? — იხვის
 რას? — იხვს
 რამ? — იხვმა
 რით? — იხვით
 რათ? — იხვათ
 რა? — იხვო!

4.

სახ. ვინ? — გოგო
 ნათ. ვისი? — გოგოსი
 მიც. ვის? — გოგოს
 მთ. ვინ? — გოგომ
 მქ. ვისით? — გოგოთი
 ჰნ. რათ? — გოგოთ
 წოდ. ვინ? — გოგო!

რა? — რკო
 რის? — რკოსი
 რას? — რკოს
 რამ? — რკომ
 რით? — რკოთი
 რათ? — რკოთ
 რა? — რკოო!

5.

სახ. ვინ? — ყრუ
 ნათ. ვისი? — ყრუსი

რა? — ბუ
 რის? — ბუსი

მც.	ვის?—ყრუს	რას?—ბუს
მთ.	ვინ?—ყრუმ	რამ?—ბუმ
მქ.	ვისით?—ყრუთი	რით?—ბუთი
მ.	რათ?—ყრუთ	რათ?—ბუთ
წ.	ვინ?—ყრუო!	რა?—ბუო!

მრავლობითი რიცხვი.

	1.	2.	3.
ს.	ძმ-ებ-ი	მოწმე-ებ-ი	ბავშ-ებ-ი
ნ.	ძმ-ებ-ის	მოწმე-ებ-ის	ბავშ-ებ-ის
მც.	ძმ-ებ-ს	მოწმე-ებ-ს	ბავშ-ებ-ს
მთ.	ძმ-ებ-მა	მოწმე-ებ-მა	ბავშ-ებ-მა
მქ.	ძმ-ებ-ით	მოწმე-ებ-ით	ბავშ-ებ-ით
მ.	ძმ-ებ-ათ	მოწმე-ებ-ათ	ბავშ-ებ-ათ
წ.	ძმ-ებ-ო!	მოწმე-ებ-ო!	ბავშ-ებ-ო!

	4.	5.
ს.	გოგო-ებ-ი	ყრუ-ებ-ი
ნ.	გოგო-ებ-ის	ყრუ-ებ-ის
მც.	გოგო-ებ-ს	ყრუ-ებ-ს
მთ.	გოგო-ებ-მა	ყრუ-ებ-მა
მქ.	გოგო-ებ-ით	ყრუ-ებ-ით
მ.	გოგო-ებ-ათ	ყრუ-ებ-ათ
წ.	გოგო-ებ-ო!	ყრუ-ებ-ო!

მრავლობით რიცხვში სახელები მეორეგვარი დაბოლოებითაც იბრუნვის: ძმანი, კატანი, მოწმენი, კლდენი, ბავშნი, იხვნი, გოგონი, რკონი, ყრუნი.

როცა სახელი მრავლობით რიცხვში მეორე დაბოლოებით იბრუნვის, ორი ბრუნვა არ იხმარება, სახელდობ: მოქმედებითი და ვნებითი, და სამი ბრუნვა (ნათ., მიც. და მოთხრ.) ერთნაირი აქვს.

მეორე დაბოლოების მრავლობითი რიცხვი:

ს. ძმანი, კლდენი, ბავშნი, რკონი, ბუნი.

ნ.

მც. { ძმათა, კლდეთა, ბავშთა, რკოთა ბუთა.

მთ.

მქ.

მ.

წ. ძმანო! კლდენო! ბავშნო! რკონო! ბუნო!

შენიშვნები ბრუნვების შესახებ.

1. არსებითი სახელების დაბოლოებანი არიან: ა, ე, ი, ო და უ (მამა, ხე, კაცი, რკო, ბუ).

2. ა-ზე დაბოლოებული სახელები მხოლოდობით რიცხვში მარტო ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვებში კარგავს ა-ს, მრავლობითში კი—ყოველგან (ნახეთ წინ მაგალითები: ძმა, კატა).

3. ე-ზე დაბოლოებული სახელები მარტო მხოლოდობითი რიცხვის ორ ბრუნვაში, სახელდობ ნათესაობითსა და მოქმედებითში, კარგავს ე-ს; მრავლობით რიცხვში კი ე არ იკარგება არცერთ ბრუნვაში (ნახეთ წინ მაგალითები: მოწმე, კლდე).

4. **ლ-სა** და **შ-ზე** დაბოლოებული სახელები არსად არ კარგავს **ო-სა** და **უ -ს** (ნახეთ წინ მაგალითები: **რკო, ყრუ, ბუ**); გარდა სიტყვისა **ღვინო**, რომელსაც მხოლ. რიცხვის **ნათეს.** და **მოქმედ.** ბრუნვები ასე აქვს: **ღვინის, ღვინით.**

5. **ი-ზე** დაბოლოებული სახელები ყოველგან კარგავს ამ **ი-ს**; მხოლოობითი რიცხვის ვნებით ბრუნვაში დაბოლოების **თ-ის** წინ ამ შემთგვევაში ა ჩაერთვის (ნახეთ მაგალითები: **ბავში, იხვი**).

6. ვნებით ბრუნვაში **თ-ს** გარდა კიდევ იხმარება ჩვენს მწერლობაში დაბოლოება **ღ**, მაგალითად: **ბავშად, კატად, ბავშებად, კატებად.**

7. მხოლოობითი რიცხვის წოდებითი ბრუნვა უშეტეს ნაწილათ **ლ-ზე** ბოლოვდება:

ძმაო! მზეო! კაცო! ხბოო! ბუო!

ზოგიერთ სახელს წოდებითი ისე აქვს, როგორც სახელობითი:

ა. **ნათესავთა** და **მოყვარეთა** სახელებს **ა-ზე**: **დედა, მამა, ძამია, დაია** (ძმა ღ და კი — ძმაო, დაო), **ძია, ბიძია, ბებია, ჯაბუა, მამიდა, დეიდა, ბებიდა, ბაბუდა, ბიცოლა, გაღია, ნათლია** და სხვ..

ბ. **ლ-ზე** დაბოლოებულ სახელებს, ერთმარცვლოვანს გარდა, — მაგალითად: **ჩემო სატრფო! ჩემო სამშობლო! გოგო! წებო! პალო!** — ერთმარცვლოვანს კი **ლ** ემატება: **რკოო! ხბოო!**

ბ. **საკუთარ სახელებს** საზოგადოთ ყველა ხმოვანზე, გარდა **ი-სა**: **ბურია! წყალტუბო! ძვირიკე** (სოფელია)! **საგურამო! ღვაბჭუ** (სოფელია)! **ანდრია!**

მლენე! სანდრო! ხუტუ! ბუგუნავა! ჭავჭავაძე!

დ. მოხელეთა სახელებს ე-ზე: მეველე! მეწულე! მებაღე!

ე. კნინობით სახელებს ა-ზე: ჩიტუნია! გოგონა! ტირია! წუნია! ვირიკა!

ვ. რთულ სახელებს ა-ზე (როცა ეს ა გადაკეთებულია ი-ნისაგან): შავთვალწარბა! ყელწითელა! (წარბი, წითელი).

ზ. ზოგიერთ საზოგადო სახელს ა-ზე: მელია! კერია! ძერა! წვერა! ტოროლა! ჩიორა! სკვინჩა! ბელურა! თელა! და სხვ.

თ. ი-ზე დაბოლოებული ადამიანთა სახელების შესახებ შემდეგი კანონი არსებობს: თუ დაბოლოების ი უცვალებელია, წოდებითი ისე აქვს, როგორც სახელობითი: ბიორგი! აკაკი! დიმიტრი! ალექსი! დომენტი! სევასტი!—და თუ ეს ი საცვალებელია, მაშინ წოდებითში იხმარება ი-ნის გამოკლებით: დავით! ანტონ! თამარ! ვახტანგ!

ი. წოდებით ბრუნვაში დაბოლოების ო-ნის მაგიერ ვ-ნი მხოლოდ იმ შემთხვევაში იხმარება, როცა განყენებითი საგნის არსებით სახელს ვაბრუნებთ და როცა იგი სახელობით ბრუნვაში ა-სა და ე-ზე ბოლოვდება, — მაგალ.: ჩემო ბედნიერებავ, ჩემო სიკეთევ!

კ. მხოლოდობითი რიცხვის ნათესაობით ბრუნვაში ორგვარი დაბოლოებაა: ის და სი; დაბოლოება სი აქვს ო-სა და უ-ზე დაბოლოებულ სახელებს (გარდა ორი სიტყვისა: ღვინო და დრო, რო-

მელთაჲ ნათესაობითა ასე აქვთ: ღვინის, ღროის, მოქმედ. ბრ.—ღვინით, ღროით); ამავე სახელებს მხოლოდ, რიცხვის მოქმედებით ბრუნვაში აქვს დაბოლოება თი (იხ. წინ მაგალითები: გოგო, რკო, ყრუ, ბუ).

ნათესაობითში სი-სა და მოქმედებითში თი-ზე ბოლოვდება აგრეთვე ზოგიერთი სხვა სახელიც:

1. ა-სა და მ-ზე დაბოლოებული ადამიანთა სახელები (მამია, მლენე—მამიასი, მლენესი);

2. ა-ზე დაბოლოებული გვარები (ბუგუნავა, მლიავა—ბუგუნავასი, მლიავასი);

3. ა-ზე დაბოლოებული იმისთანა რთული სახელები, როცა დაბოლოების ა-ნის ალგას მარტივ სიტყვაში ი ზის: შავთვალწარბასი, ძირტკბილასი;

4. ა-ზე დაბოლოებული კნინობითი სახელები (მოფერებითი: ჩიტუნია, გოგონა—ჩიტუნიასი, გოგონასი; დაცინვითი: ტირია, წუნია, ცხვირა, ხუმა-რა, კბენია და სხვ.—ტირიასი, წუნიასი და სხვ.);

4. ნათესაეთა რთული სახელები ა-ზე: ბაბუა, ბებია, ბიძია, ძია (ბიძა კი—ბიძის), დეიდა, მამიდა, ბაბუდა, ბებიდა (ბაბუასი, ბებიასი და სხვ.);

6. შემდეგი სახელები: ძერა, ტოროლა, ჩიორა, სკვინჩა, ბელურა, კოდალა, თელა, წვერა, კერა (კერია), გაღია.

სი-ს მაგიერ ზოგჯერ მარტო ს იხმარება: წიგნი შალვასი ან შალვას წიგნი; ვისთა ეს წიგნი? მლენესი, ან ეს მლენეს წიგნია.

9. ბრუნვებს ხანდახან სრული დაბოლოებითაც ხმარობენ, ე. ი. ბოლოში უმატებენ ა-ს; ნათ. ბავ-
შისა, ბავშვებისა, მიც. ბავშსა, ბავშვებსა, მოქმ. ბავ-
შითა, ბავშვებითა, ვნ. ბავშათა, ბავშვებათა (ბავშა-
და, ბავშებადა).

ი-ზე დაბოლოებულ სახელებს მოთხრობით ბრუნვაში ყოველთვის მა ემატება (ბავში—ბავშმა), ა-სა, ე-სა, ო-სა და უ-ზე დაბოლოებულს კი მ (კატამ, კლდემ, რკომ, ბუმ); იშვიათად აქაც იხმა-
რება სრული დაბოლოება მა: ბრმამა სთქვა, ბუმა
სცნა და სხვ.

10 მრავლობით რიცხვში, როცა პირველი და-
ბოლოებით ვაბრუნებთ, სიტყვებს ბრუნვებში იგივე
დაბოლოება აქვს, როგორც მხოლოობით რიცხვში;
განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ მრავლობითში
დაბოლოების წინ ებ ჩაერთვის:

ბავშ-ებ-ი, ბავშ-ებ-ის, ბავშ-ებ-ს და სხვ. (შეა-
დარეთ მხოლოობით რიცხვს).

შნებით ბრუნვაში აქ დაბოლოების წინ ებ-ს
გარდა ყოველთვის ემატება ა:

ბავშ-ებ-ათ, რკო-ებ-ათ, ბუ-ებ-ათ (ნახეთ მე-ნ
შენიშვნა).

11. როცა მრავლობით რიცხვში სიტყვას მეო-
რე დაბოლოებით ვაბრუნებთ, სამ ბრუნვას: ნათე-
საობითს, მიცემითსა და მოთხრობითს ერთნაირ
დაბოლოება აქვს, სახელდობ თა.

თუ შეგვხვდა სადმე, მაგალითად, ფორმა ბავშ-
თა და გვინდა გავიგოთ, თუ რომელი ბრუნვაა ეს

ფორმა, —იმ შემთხვევაში კითხვას უნდა მივმართოთ: რომელი ბრუნვის კითხვასაც მოითხოვს ეს ფორმა; ის ბრუნვა იქნება.

მოვიყვანოთ მაგალითები:

1. ამ ბავშთა მშობლები აქ არიან.
2. ივანე ამ ბავშთა სცემდა.
3. ეს ამბავი ამ ბავშთა სთქვეს.

პირველ მაგალითში სიტყვა **ბავშთა** თხოულობს კითხვას: ვისი? (**ვისი** მშობლები არიან აქ?); მეორე მაგალითში იმავე სიტყვას კითხვა უნდა **ვის**? (**ვისა** სცემდა **ივანე**?); მესამეში უნდა კითხვა: **ვინ**? (**ვინა** სთქვა ეს ამბავი!).

მაშასადამე, პირველ მაგალითში **ბავშთა** ნათესაობითი ბრუნვაა, მეორეში — მიცემითი, მესამეში — მოთხრობითი.

ხმოვანთა გამოკლება ბრუნვებში.

მხოლოდობითი რიცხვის ნათესაობითსა, მოქმედებითსა და ვნებით ბრუნვებში იკარგება ხმოვანები **ა** და **ე**, როცა არსებითი სახელი ორმარცვლოვანზე მეტია და როცა აქვს ერთერთი ამ დაბოლოებათაგანი:

ალი, ამი, ანი, არი.

ელი, ემი, ენი, ერი.

მაგალითად: მამალი — მამლის, მამლით, მამლათ;
გიდელი — გიდლის, გიდლით, გიდლათ.

მრავლობით რიცხვში კი ამგვარსავე სახელებში ყველა ბრუნვაში იკარგება იგივე ხმოვანები **ა და ე**, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა სახელი პირველი დაბოლოებით იბრუნვის:

კედელი: კედლები, კედლების, კედლებს, კედლებმა, კედლებით; კედლებათ, კედლებო!

უ ე ნ ი უ ვ ნ ე ბ ი.

1. ზოგიერთი ორმარცვლოვანი სახელიც კარგავს ხმოვანებს იმავე ბრუნვებში: **თვალი** (როცა უსულო საგნის თვალს ნიშნავს, მაგალ. ბეჭდის **თვალი**, ურმის **თვალი**), **ძვალი**, **რძალი**, **კვალი** (მიწის ზომა), **ბალი**, **წყალი**, **ხმალი**, **ხანი**, **ჯვარი**, **ცვარი**, **მტკვარი**, **ზვარი**, **ჩვარი**, **ძარი**, **ქმარი**; **მგელი**, **ღვდელი**, **შველი**, **წელი** (წელიწადი); **ძღვენი**, **წვენი**, **მტერი**, **მტვერი**.

2. სამმარცვლოვან სახელებს შორის არ კარგავს ხმოვანებს: **ზარალი**, **მოთალი**, **მტარვალი**, **მწვერვალი**, **ტრფიალი**, **სალამი**, **წამწამი**, **თარგმანი**, **თაყვანი**, **იასამანი**, **ზიანი**, **მერანი**, **ნეკტარი**, **თაველი**, **კანკელი**, **მრეწველი**, **მართველი**, **სახელი**, **ქართველი**, **აქლემი**; საზოგადოთ საკუთარი სახელები: **ბურიელი**, **ქარელი**, **თამარი**, **ბაქარი**, **მყინვარი** და სხვ; აგრეთვე კითხვაზე: **სადაური** (ელი-ზე დაბოლოებული სახელები): **ქართლელი**, **კახელი**, **სოფლელი**, **ქალაქელი** და სხვ., გარდასიტყვისა **იმერელი** (იმერლის, იმერლები); — **ნარი-ზე** დაბოლოებული

კრებითი სახელები: მუხრანი, ფიჭვნარი, ბაღნარი.

3. შემდეგი სახელები იმავე ბრუნვებში კარგავს ხმოვანებს: ობოლი, ფოთლი, ღილომი, საპონი, გოდორი, კოტორი, პოჯორი;—ბეგარა, პეპელა, ფანჯარა, ქვეყანა, სომეხი, ყასაბი, კაკაბი, ნიჩაბი, ხვადაგი, ბეჭედი, ნაბადი, კარავი, მოყვარე.

4. შემდეგი სახელები მ-ს მ-ათ სცვლის: მიდორი, მაწონი, ღიაკონი, მონაზონი, ნიგოზი (მიდვრის, მიდვრით, მიდვრათ, მიდვრები, მონაზვნის, მონაზვნები, ნიგვზის, ნიგვზები).

5. ზოგიერთ სახელში იმავე ბრუნვებში მთელი მარცვალი იკარგება: ამბავი, ხუცესი (ამბის, ამბით, ამბათ, ამბები, ხუცის, ხუცით, ხუცები).

6. სიტყვა დედოფალა ასე იბრუნვის: დედოფალასი, დედოფალათი, დედოფალათ, დედოფალები და სხვ. (დედოფალი კი—დედოფლის, დედოფლით, დედოფლები).—

7. სიტყვა ღმერთი ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვაში განსხვავებულათ იბრუნვის: ღვთის, ღვთით.

*

არ არის კეთილხმოვანი ფორმები: წამწმის, წამწმით, წამწმათ, წამწმები, ვეშპის, ვეშპები; უმჯობესია: წამწამის, წამწამით, წამწამები, ვეშპის, ვეშპები და სხვ.

არ არის კეთილხმოვანი აგრეთვე ფორმები: მშვენივრის, მშვენივრათ, მაგივრათ, მშივრის, მშივრები, ღონივრათ, გონივრათ;—უმჯობესია: მშვენი-

ერის, მშენიერათ, მაგიერათ, მშიერის, მშიერები
და სხვ. —

კვიციანი

ზედსართავი სახელი.

არსებით სახელებს გარდა საუბარში სხვა სიტყვებიც იხმარება.

ჩვენს მუხაზე ყვითელი მიმინო შემოჯდა.

ამ მაგალითში სიტყვა ყვითელი დაერთვის სახელს „მიმინო“-ს დამის თვისებას გვიჩვენებს; — ამისთანა სიტყვას ზედსართავი სახელი ეწოდება.

აი კიდევ ზედსართავი სახელები:

შავი, თეთრი, მაღალი, დაბალი, ვიწრო, ფართო, ღრმა; — ტყიანი, ქვიანი, მთიანი, მტვრიანი; — შარშანდელი, დღევანდელი, გუშინდელი, შარშანდლური, გუშინდლური; — საყმაწვილო, სასოფლო, სახალხო და სხვ.

ზედსართავი სახელების კითხვებია: როგორი? სადაური? როდინდელი!

ზედსართავი სახელი ორგვარია: ვითარებითი და დამოკიდებითი.

ვითარებითი ზედსართავი სახელი გვიჩვენებს საგნის თვისებას, ღირსებას ან ხარისხს, — მაგალ. მაღალი, დაბალი, მოკლე, გძელი, თეთრი, შავი, ვიწრო, ფართო, ჭკვიანი.

დამოკიდებითი ზედსართავი სახელი გვიჩვენებს: ა. დროს, ბ. ადგილს, გ. მასალას და დ. დანიშნულებას:

ა. შარშანდელი, დღევანდელი, გუშინდელი,
შარშანდლური, გუშინდლური;

ბ. აქაური, ქალაქელი, სოფლელი, ქალა-
ქური, სოფლური;

გ. ჭვიანი, ტყვიანი, ფულიანი, ვენახიანი;

დ. საყმაწვილო, საბავშო, საკლასო, სასოფ-
ლო, საქალაქო.

ხ ა რ ი ს ხ მ ბ ი.

პითარებით ზედსართავ სახელს სამი ხარისხი
აქვს: დაწყებითი, შედარებითი და აღმატებითი.

1. დაწყებითი ხარისხი: მალალი, დაბალი, თეთ-
რი, წითელი, ღრმა;

2. შედარებითი ხარისხი: უმაღლესი, უდაბლე-
სი, უთეთრესი, უწითლესი, უღრმესი;

3. აღმატებითი ხარისხი: უუმაღლესი, უუდაბ-
ლესი, უუთეთრესი და სხვ.

უ მ ნ ი უ ვ ნ ე ბ ი.

1. შედარებითი ხარისხი ასე კეთდება: სიტყვის
საფუძველს*) ემატება თავში უ და ბოლოში ეს.

2. აღმატებითი ხარისხი შედარებითისაგან კეთ-
დება თავში მეორე უ ნის მიმატებით.

*) საფუძველი სიტყვის იმ ნაწილს ქვია, რომე-
ლიც რჩება, როცა ნათესაობით ბრუნვაში დაბოლოებას მოვაშო-
რებთ,—მაგალითად: ნათესაობითი ბრუნვაა მაღლის, წით-
ლის, თეთრის, ღრმის; ის რომ მოვაშორეთ, დარჩება
საფუძველები: მაღლ, წითლ, თეთრ, ღრმ.

3. შედარებითი ხარისხი კიდევ ასე კეთდება: დაწყებით ხარისხს პირდაპირ ზმნისართი უფრო ემატება: უფრო მაღალი, უფრო ღრმა და სხვ.

4. აღმატებით ხარისხსაც აქვს მეორე ფორმა, — დაწყებით ხარისხს ემატება ზმნისართები: ფრიად მაღალი, ერთობ ზეთრი.

უკანონო ხარისხები.

ზოგიერთი ზედსართავი სახელი ხარისხებში მარცვლებს ელ-სა და ილ-ს კარგავს: გძელი, სქელი, პტყელი, თხელი, სხვილი, ტკბილი, თფილი. ამათგან შედარებითი და აღმატებითი ხარისხები იქნება: უგძესი, უსქესი, უსხვესი, უტკბესი, უთხესი, უუპტყესი, უუტკბესი, უუსხვესი და სხვ.

რიცხვითი სახელი.

რიცხვის აღმნიშვნელ სახელს რიცხვითი სახელი ქვია:

ერთი, ხუთი, ასი; — პირველი, მეხუთე, მეასე, ოცდამეათე, ას ორმოცდამეათე და სხვ.

რიცხვითი სახელი ორგვარია. იმისთანა რიცხვით სახელს, რომელიც საგნების რაოდენობას გვიჩვენებს, რაოდენობითი რიცხვითი სახელი ეწოდება, — მაგალითად: ერთი, ორი, სამი, ასი, ხუთასი, ათასი.

იმისთანა რიცხვით სახელს, რომელიც გვიჩვენებს, თუ რა რიგზეა დაწყობილი საგნები, რიგითი რიცხვითი სახელი ქვია, — მაგალითად: პირველი, მეორე, მესამე, მეხუთე,

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1. რთული რიცხვითი სახელები ერთად იწერება: **ოცდაერთი, ოცდაათხმეტი**, ას ორმოცდაათი, ათას ოთხმოცდაათხუთმეტი წელს (ათასეული, ასეული და ათეულები ერთმანეთისაგან ცალცალკე იწერება).

2. მარტივ რიცხვებს რიგითი ფორმის მაწარმოებელი **მე** თავში მიემატება, ხოლო რთულს რიცხვით სახელებს — შუაში: **მეხუთე, მეათე, მეასე, — ოცდამეათე, ოთხმოცდამეათე, სამოცდამეთერთმეტე**.

ბევრნაწევროვან რიცხვში რიგითი ფორმის საწარმოებლათ **მე** მხოლოდ უკანასკნელ რიცხვს მიემატება, — მაგალითად: ათას ოთხმოცდაათხუთმეტი წელი.

ნაცვალსახელი.

ვანო გახარებულია: დედამ მას ახალი ტანისამოსი შეუკერა.

ამ მაგალითში მას ნახმარია სახელის (**ვანოს**) მაგიერ, — ამისთანა სიტყვას **ნაცვალსახელი** ქვია (რადგან სახელის ნაცვლათ იხმარება).

პი კიდევ ნაცვალსახელები:

შე, შენ, ის; — ჩემი, შენი, მისი; — ვინ? რა? რომელი? ვისი? — ვინზე, რაზე, რომელიზე, ვისიზე; — თვით, თვითონ, ყველა, ყოველი.

ნაცვალსახელები შეიღნაირია:

1. პიროვნებითი: შე, შენ, ის; ჩვენ, თქვენ, ისინი.

2. კუთხილებითი: ჩემი, შენი, მისი; ჩვენი, თქვენი, მათი.

3. ჩვენებითი: ეს, ეგ, ის, იგი, მაგი (მაგ); ესენი, ისინი, ეგენი, იგინი, მაგინი.

4. კითხვითი: ვინ? რა? რომელი? ვისი?

5. განსაზღვრებითი: ყოველი, ყველა, თვით, თვითონ.

6. განუსაზღვრელობითი (წარმოობს კითხვითისაგან, — როგორ წარმოობს?) ვინზე, რაზე, რომელიზე, ვისიზე; ვილაც, რაღაც, რომელიღაც, ვისიღაც.

7. განმარტებითი (წარმოობს კითხვითისაგან, — როგორ წარმოობს?): ვინც, რაც, რომელიც, ვისიც.

ნაცვალსახელთა ბრუნება

ზოგიერთი ნაცვალსახელი სრულიად არ იბრუნვის, — მაგალითად: თვით, თვითონ, შე, შენ, ჩვენ, თქვენ*).

*) ქართული გრამატიკის შემდგენელი ასე აბრუნებენ პირველისა და მეორე პირის პიროვნებით ნაცვალსახელებს: ნათესაობითი — ჩემი, შენი, თქვენი; მოქმედებითი — ჩემით, შენით, ჩვენით, თქვენით; ვნებითი —

პიროვნებით ნაცვალსახელებში მარტო მესამე პირის ნაცვალსახელი იბრუნვის:

მხოლ. რიცხ.	მრავლ. რიცხ.
ს. ის, იგი	ისინი, იგინი
ნ. მის	მათ
მც. მას	მათ
მთ. მან	მათ
მქ. მით	—
მ. მათ	—
წ. —	—

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1. ნაცვალსახელებს წოდებითი ბრუნვა არ აქვს; მხოლოდ მეორე პირის პიროვნებითი ნაცვალსახელი იხმარება წოდებითი ბრუნვის მნიშვნელობით:

შენ, აქ მოდი! თქვენ, წიგნი იკითხეთ!

2 მრავლობით რიცხვში ნაცვალსახელები **ნი-**ზე ბოლოვდება—და, მაშასადამე, მოქმედებითი და ვნებითი ბრუნვა არ აქვთ.

3. **კუთნილებითი** ნაცვალსახელები ისე იბრუნვის, როგორც **ი-**ზე დაბოლოებული ზედსართავი სახელები, მაგრამ მიცემით ბრუნვაში ამ შემთხვევაში ნაცვალსახელებისაგან **ჩემი, შენი, ჩვენი, თქვენი** უმჯობესია სრული დაბოლოება:

ჩემს ძმას, შენს თავს, ჩვენს ქვეყანას, თქვენს დედ-მამას.

ჩემათ, შენათ, ჩვენათ, თქვენათ.—შველა აქ მოყვანილი ფორმა კუთნილებითი ნაცვალსახელის ფორმებია, და არა პიროვნებითის.

მხოლ. რიცხ.

მრავლ. რიცხ.

ს. ეს, ეგ .

ესენი, ეგენი

ნ. ამის .

ამათ

მც. ამას .

ამათ

მთ. ამან .

ამათ

მქ. ამით .

—

მ. ამათ .

—

წ. — .

—

მხოლ. რიცხ.

მრავლ. რიცხ.

ს. ის, იგი .

ისინი, იგინი

ნ. იმის .

იმათ

მც. იმას .

იმათ

მთ. იმან .

იმათ

მქ. იმით .

—

მ. იმათ .

—

წ. — .

—

მხოლ. რიცხ.

მრავლ. რიცხ.

ს. მაგი .

მაგინი

ნ. მაგის .

მაგათ

მც. მაგას .

მაგათ

მთ. მაგან .

მაგათ

მქ. მაგით .

—

მ. მაგათ .

—

წ. — .

—

**

ნაცვალსახელი ყველა (ყველანი) მხოლოდ ერთ

რიცხვში იხმარება (მხოლოდობითი რიცხვის დაბოლოებით და მრავლობითი რიცხვის მნიშვნელობით):

ს. ყველა (ყველანი)

ნ. ყველას(ი)

მც. ყველას

მთ. ყველამ

მქ. ყველათი

მ.
წ. — (*)

ნაცვალსახელი ყოველი ისე იბრუნვის, როგორც ი-ზე დაბოლოებული ზედსართავი სახელი.

**

განუსაზღვრელობით ნაცვალსახელებში მხოლოდ პირველი ნაწილი იბრუნვის: ვინ, რა, რომელი, ვისი, და ბოლოში თითქმის ყველა ბრუნვაში უცვლელათ ემატება მე და ლაც:

ს. ვინმე	რამე	ვილაც	რალაც
ნ. ვისიმე	რისამე	ვისილაც	რისალაც
მც. ვისმე	რასმე	ვილაცას	რალაცას
მთ. ვინმე	რამემ	ვილაცამ	რალაცამ
მქ. ვისითმე	რითმე	ვისითლაც	რითლაც
მ. რათმე	რათმე	რალაცათ	რალაცათ
წ. —	—	—	—

*) ვნებითი ბრუნვა არ აქვს; წოდებითში ძლ. ქაზბეგი ხმარობს ფორმას ყ ვ ე ლ ა ვ: „ჩ ე მ ო ყ ვ ე ლ ა ვ“!

მრავლობით რიცხვში ნაცვალსახელებს ან სულ არ ხმარობენ, ან იშვიათად იხმარება ფორმები: ვინმეები, რამეები, ვინმეების, რამეების, ვინმეებს, და სხვ.; ვილაცები, რალაცები, ვილაცების, რალაცების, ვილაცებს, რალაცებს, ვილაცებმა და სხვ.

**

განმარტებითი ნაცვალსახელები ისე იბრუნვის, როგორც კითხვითი ნაცვალსახელები (ვინ, რა, რომელი), მხოლოდ ბოლოში ც მიემატება:

ს. ვინც, ვინაც	რაც	რომელიც
ნ. ვისიც	რისაც	რომლისაც
მც. ვისაც	რასაც	რომელსაც
მთ. ვინც, ვინაც	რამაც	რომელმაც
მქ. ვისითაც	რითაც	რომლითაც
ვ. რათაც	რათაც	რომლიათაც
წ. —	—	—

მრავლობით რიცხვში მხოლოდ რომელნიც იბრუნვის:

სახ. რომელნიც,	ნათ. მიც.	რომელთაც
და მათ.		

ამ ნაცვალსახელში მრავლობითი რიცხვის პირველი ფორმა (რომლები, რომლების, რომლებს, რომლებმა, რომლებიც, რომლებისაც, რომლებმაც და სხვ.) არ არის კეთილხმოვანი.

ზოგიერთი ნაცვალსახელი, — მაგალ. რამე, ვინ-
მე, რალაც, ვილაც, ყველა, — როცა არსებით სახე-
ლებს ახლავს, ბრუნვებში არ იცვლება.

რალაც საქმე, რალაც საქმის, რალაც საქმეს,
რალაც საქმეებს, ყველა საქმემ, ვილაც კაცი, ვილაც
კაცმა, რამე აზრი, რამე აზრს, რამე აზრით და სხვ.

ნაცვალსახელებისაგან ეს, ებ და ის, იგი — არ-
სებით სახელთან ყველა ბრუნვაში (სახელობითს
ჯარდა) იხმარება ფორმები ამ და იმ:

ეს (ეგ) კაცი, ამ კაცის, ამ კაცს, ამ კაცმა;
ეს კაცები, ამ კაცებს, ამ კაცებმა და სხვ.; ის
(იგი) ქალი, იმ ქალის, იმ ქალს; ის ქალები, იმ
ქალებს, იმ ქალებმა...

სიტყვები ერთი და იგივე არსებით სახელთან
ასე იბრუნვის: ერთი და იგივე საქმე, ერთისა და
იმავე საქმის, ერთსა და იმავე საქმეს, ერთი და
იგივე საქმეები, ერთსა და იმავე საქმეებს და სხვ
(უკანონოთ ხმარობენ: ერთისა და იგივე საქმის,
ერთსა და იგივე საქმეს და სხვ.).

არსებითისა და ზედსართავი სახელის ერთად ბრუნება.

თუ ზედსართავი სახელი ა-ს, ე-ს, ოსა და
უ-ზე ბოლოვდება, როცა არსებით სახელთან არის
შეერთებული, ყოველგან უცვლელათ რჩება, ე. ი.
არც ბრუნვებში იცვლება და არც რიცხვში:

ს. ბრმა კაცი	ბრმა კაცები
ნ. ბრმა კაცის	ბრმა კაცების
მც. ბრმა კაცს	ბრმა კაცებს
მთ. ბრმა კაცმა	ბრმა კაცებმა
მქ. ბრმა კაცით	ბრმა კაცებით
მ. ბრმა კაცათ	ბრმა კაცებათ
წ. ბრმა კაცო!	ბრმა კაცებო!

აბრუნეთ: მოკლე ჯოხი, ფართო მიდორი, ტლუ ბიჭი.

**

როცა ზედსართავი სახელი ი-ზეა დაბოლოებული, მხოლოდ სამ ბრუნვაში რჩება უცვლელათ: სახელოობითსა, ნათესაობითსა და მოქმედებითში; დანარჩენ ბრუნვებში კი სცვლის დაბოლოებას. მხოლოდობითსა და მრავლობით რიცხვში ზედსართავი სახელი ერთნაირათ იბრუნვის:

ს. მალალი მთა	მალალი მთები
ნ. მალალი მთის	მალალი მთების
მც. მალალ მთას	მალალ მთებს
მთ. მალალმა მთამ	მალალმა მთებმა
მქ. მალალი მთით	მალალი მთებით
მ. მალალ მთათ	მალალ მთებათ
წ. მალალო მთაო!	მალალო მთებო!

მეორე დაბოლოებით ასე იბრუნვის:

ს. მალალი მთანი	მც. მალალ მთათა
ნ. მალალ მთათა	მთ. მალალ მთათა
	წ. მალალო მთანო!

**

ზედსართავი სახელი ცალკე ისე იბრუნვის, როგორც არსებითი სახელი:

ს.	თეთრი	თეთრები
ნ.	თეთრის	თეთრების
მც.	თეთრს	თეთრებს
მთ.	თეთრმა	თეთრებმა
მქ.	თეთრით	თეთრებით
მ.	თეთრათ	თეთრებათ
წ.	თეთრო!	თეთრებო!

თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი

მთაზე თოვლი ძევს, თევზი წყალში ცხოვრობს, ბავში ლობესთან დგას, ყურდგელი ტყისკენ გაიქცა, ძმისგან წერილი მივიღე.

ამ მაგალითებში ზე, ში, თან, კენ, გან არსებით სახელებს ბოლოში ემატება, თან უდევს;— ამისთანა სიტყვას თანდებული ქვია.

თანდებული სამ ბრუნვას თხოულობს: ნათესაობითსა, მიცემითსა და მოქმედებითს.

1. ნათესაობით ბრუნვას თხოულობს: თვის, კენ, დმი, მიერ, მიმართ.

მაგალითები:

სოფლისკენ მივდივარ ჩემი ძმის საქმისთვის;—
შუფლისადმი მიმართული ლოცვა წრფელი უნდა იყოს;—ეს წიგნი მეცნიერის მიერ დაიწერა;—ბიორგიმ გაგზავნა წერილი ქართული ჟურნალის რედაქციის მიმართ.

მცემით ბრუნვას ხიზოულობს: ზედა, შინა, შუა, თან.

მაგალითები:

„მთასა ზედა თაბორისასა ფერი იცვალე შენ, უფალო!“ — „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა!“ — „იყავნ ნება შენი, ვითარცა ცათა შინა, ეგრეცა ქვეყანასა ზედა!“ — ძავეკასიზ ორ ზღვას შუა მდებარეობს. — ირემი კლდესთან წაიქცა.

შ ე ნ ი უ ვ ნ ე ბ ი.

ა. შინა და ზედა ძველ ენაში იხმარებოდა; ახლანდელ ენაში შემოკლებით იხმარება **ზე** და **ში** — და ამ ფორმებთან სახელებს მიცემითი ბრუნვის დაბოლოება აღარ ახლავს: **ხეზე**, **მთაზე**, **წყალში**, **ორმოში**.

ბ. ბრუნვის დაბოლოება არ იხმარება აგრეთვე **ი-ზე** დაბოლოებულ სახელებში, როცა მათთან თანადებული თან დაისმის:

- კედელი — კედელთან,
- ბალახი — ბალახთან,

დაბოლოება ამ შემთხვევაში მაშინ მოჩანს, როცა სახელი **ა**, **ე**, **ო** და **უ**-ზეა დაბოლოებული:

- მამა — მამასთან
- ხე — ხესთან
- რკო — რკოსთან
- ბუ — ბუსთან.

ბ. მიცემით ბრუნვას თხოულობს აგრეთვე ზმნისართი-თანდებულები: აქით, იქით, გაღმა, გამოღმა, ზევით, ქვეშ, უკან და სხვ.,—მაგალითად: მთას იქით, ცას ქვეშ, ჰერს ქვეშ, წყალს გაღმა, გზას ზევით.

*

3. თანდებული გარდა და შემდეგ, თუ წინ ზის, ნათესაობით ბრუნვას თხოულობს, და თუ უკან ზის,—მიცემითს:

გარდა ამისა, შემდეგ ამისა, გარდა ამ საქმისა, შემდეგ ამ საქმის გათავებისა,—ან:

ამას გარდა, ამას შემდეგ, ამ საქმეს გარდა, ამ საქმის გათავებას შემდეგ.

ამგვარივე მართველობა აქვს ზმნისართ-თანდებულებსაც: ქვეშე ქვეყანისა, ქვეყანას ქვეშ, ზ სხვ.

*

4. თანდებული გან კითხვაზე ვისგან ან რისგან ნათესაობით ბრუნვას თხოულობს, კითხვაზე საიდან კი—მოქმედებით ბრუნვას:

მე ძმისგან მივიღე წერილი (ვისგან მივიღე?); ეს სახლი სილამაზით ძალიან გაირჩევა სხვა სახლებისაგან (რისგან გაირჩევა?),—მე თფილისითგან (ახლა უნდა ფორმა თფილისიდან) მოვდივარ (კითხვა: საიდან მოვდივარ?) მამა-შენი სოფლითგან (=სოფლიდან) დაბრუნდა (კითხვა: საიდან დაბრუნდა?).

ზ ე ნ ი უ ვ ნ ა.

ზოგიერთი თანდებული სახელებს ბოლოში სულ უერთდება (თვის, კენ, გან, ღმი, ში, ზე), ზოგი კი

ცალკე დაისმის (მიმართ, მიერ, გარდა, შემდეგ, შუა, შორის, წინ, ქვეშ, გაღმა, გამოღმა და სხვ.).

მაგალითები:

საქმისთვის, სახლისკენ, ძმისგან, ლეთისადმი, წყალში, მთაზე; უფლისა მიმართ, ლეთისა მიერ, ამას გარდა, ამას შემდეგ, მთებს შუა, ქალაქებს შორის, სახლის წინ, ცას ქვეშ, წყალს გაღმა.

ზ მ ნ ი ს ა რ თ ი.

ბავში წყნარათ ზის, ბერიკაცი ნელა მიდის, შაში ტკბილათ გალობს, მასწავლებელი ხმამალლა ლაპარაკობს.

მოყვანილ მაგალითებში სიტყვები: წყანარათ, ნელა, ტკბილათ, ხმამალლა—მოქმედების თვისებას გვიჩვენებს (როგორ ზის? როგორ გალობს? და სხვ.); ამისთანა სიტყვა ყოველთვის ზმნას ახლავს, ზმნას დაერთვის—და ამიტომ ზმნისართი ეწოდება.

ზმნისართები ხუთგვარია:

1. ღროის მაჩვენებელი: დღეს, ხვალ, შარშან, წრეულს, დილას, საღამოს და სხვ.;

2. ადგილის მაჩვენებელი: აქ, იქ, გაღმა, გამოღმა, ზევით, ქვევით, მაღლა, ძირს, შიგნით, გარეთ და სხვ.;

3. ვითარების მაჩვენებელი: ჩქარა, ნელა, ხმამალლა;—უფრო ხშირათ—მოქმედებითისა და ვნებითი ბრუნვების ფორმები: სიცილით, ტირილით,

წყრომით, — ქვეითად, ცქვიტათ, უზმათ, წუნარათ, ჩუმათ, მტრულათ, ფარულათ და სხვ.);

4. მიზნის მაჩვენებელი: რატომ? რათა? იმიტომ, ამიტომ;

5. მიზნის მაჩვენებელი: რისთვის? ამისთვის, იმისთვის.

კ ა ვ უ ი რ ი.

ბიორგი და ლეონი კარგათ სწავლობენ. —

შეელამ იცის, რომ სწავლა საჭიროა. —

მუხაში ტალახია, რადგან გუშინ წვიმდა. —

როცა კარგათ მოემზადები, კლასში შეგიყვან. —

თუ კარგათ ისწავლი, სასარგებლო კაცი გახდები.

სიტყვები და აკავშირებს ერთმანეთთან სახელებს (ბიორგი და ლეონი); — სიტყვები რომ, რადგან, როცა, თუ — აკავშირებს (აბამს) ერთმანეთთან სხვადასხვა აზრს; — ამისთანა სიტყვას გრამატიკაში აკავშირი ეწოდება.

ზ ო რ ი ს დ ე ბ უ ლ ი

ოხ, ლმერთო ჩემო!

ჰე, ბიჭებო, დავტრიალდეთ!

ჰოპ, ჰოპ! ჰერი, ჰერი!

ჩუ, გამობტა აგერ წყერი!

ოხ, ჰე, ჰოპ, ჰერი, ჩუ — ამისთანა სიტყვები გვიხატავს სულის სხვადასხვანაირ მოძრაობას: ზოგი

მწუხარებას, ზოგი აღტაცებას, სიხარულს, გაკვირ-
ვებას. — ამისთანა სიტყვებს გრამატიკაში შორისდე-
ბული ეწოდება.

ზ მ ნ ა.

ბავშმა წიგნი წაიკითხა. ამჟამად მისი გონიერება
ამ მაგალითში სიტყვა წაიკითხა მოქმედებას
გვიჩვენებს; — მოქმედების აღმნიშვნელ სიტყვას ზმნა
ეწოდება.

მაგალითები: მე ვსწერ, ჩვენ ვკითხულობთ,
თქვენ ლაპარაკობთ, ის ხატავს, ისინი ხატვენ და
სხვ.

ზ ვ ა რ ი.

ზმნა სამგვარია: მოქმედებითი გვარის, საშვა-
ლო გვარისა და ვნებითი გვარის. — ამ მაგალითში
ბავში არის სასაუბრო საგანი, წიგნი არის საგანი,
რომელზედაც ბავშვის მოქმედება პირდაპირ გადადის; —
კითხულობს არის მოქმედებითი გვარის ზმნა.

მოქმედებითი გვარის ზმნა გვიჩვენებს, რომ
სასაუბრო საგანი თვით მოქმედობს და ეს მოქმედე-
ბა ასევე საგანზე პირდაპირ გადადის.

წიგნი იკითხვის ბავშვისაგან; — ამ მაგალითში
იკითხვის არის ვნებითი გვარის ზმნა.

ვნებითი გვარის ზნა გვიჩვენებს, რომ სასა-
უბრო საგანი (წიგნი) თვით კი არ მოქმედობს,
არამედ გარეშე საგანი (ბავში) მოქმედობს მაზე.

*

ბავში დადის; — ამ მაგალითში დადის არის
საშვალო გვარის ზნა.

საშვალო გვარის ზნა გვიჩვენებს, რომ სასა-
უბრო საგანი (ბავში) თვითონ მოქმედობს და ეს
მოქმედება იმავე საგანში რჩება, სხვაზე არ გადა-
დის.

ს ა ხ ე .

ზმნას ორი სახე აქვს: უსრული და სრული.
უსრული სახე ნიშნავს, რომ მოქმედება არ
შესრულებულა, — მაგალ. მე ვსწერდი, შენ იკითხე,
მას უშენებია.

სრული სახე ნიშნავს, რომ მოქმედება შესრუ-
ლებულია: მე დავსწერე, შენ წაიკითხე, მას აუშე-
ნებია.

უ მ ნ ი უ ვ ნ ე ბ ი .

1. უსრული სახის ზმნები უმეტეს ნაწილათ
უთავსართოა (ვსწერ, ვკითხულობ, ვაშენებ), სრუ-
ლი სახის კი — თავსართიანი (დავსწერე, წავიკითხე,
ავაშენე).

2. ზოგჯერ უთავსართო ზმნას სრული სახის
მნიშვნელობა აქვს: მე ვისადილე, მე ვინადირე, ჩვენ

ვიშოვნეთ, ჩვენ ვაჩუქეთ და სხვ.; — აგრეთვე თავსართიან ზმნას ხშირათ უსრული სახის მნიშვნელობა ეძლევა: მიმაქვს, მიმყავს, დავსეირნობ, გავკივი, შევყურებ და სხვ.

3. სრული სახის თავსართიან ზმნებს აწმყო დრო არ აქვს.

კ ი ლ ო .

ზმნას მიმოხრაში სხვადასხვა ფორმით სხვადასხვა ხასიათი ეძლევა ან სხვადასხვა კილო: ზოგ ფორმას ბძანების კილო აქვს, — მაგალითად: **სწერე!** **ნუ სწერ!** **არ სწერო!** — ზოგ ფორმას მოთხრობის ხასიათი აქვს და ნამდვილათ მომხთარ გარემოებას გვიჩვენებს, — მაგალითად: მე **წავიკითხე** წიგნი და მერე ამხანაგს **გადავეცი**; ზოგი ფორმა **ნატვრას** აღნიშნავს, — მაგალითად: ნეტა კარგათ **დამეწერა** თხზულება! ნეტავი შენ კარგათ **სწავლობდე!** — ზოგი **პირობას** აღნიშნავს, — მაგალითად: ფული რო **მქონოდა**, სიამოვნებით **მოგცემდი**.

*

მოთხრობით კილოში ხუთი დროა:

აწმყო (რას ვშვრები?: ვსწერ, ვკითხულობ*).

სამი ნამყო: ა) **ნამყო I** (რას ვშვრებოდი?):

ვსწერდი, ვკითხულობდი.

ბ) **ნამყო II** (რა ვქენი?): ვსწერე,

ვიკითხე.

*) შველა პირში და ორივე რიცხვში მიმოხარეთ.

გ) ნამყო III (რა მიქნია?): მიწე-
რია, მიკითხავს,
მყოფადი (რას ვიზამ?): ვსწერ, ვიკითხავ.

*

ნათვრით კილოზიც ხუთი დროა:

აწყო (რას უნდა ვშვრებოდე?): ვსწერდე,
ვიკითხულობდე.

ორი ნამყო: ა) ნამყო I (რა უნდა მექნა?):

მეწერა, მეკითხა;
ბ) ნამყო II (რა უნდა მექნას?):
მეწეროს, მეკითხოს.

ორი მყოფადი; ა) მყოფადი I (რას ვიზამდე?):

ვსწერდე, ვიკითხავდე;
ბ) მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?):

ვსწერო, ვიკითხო.

კილოზით კილოს მარტო ერთი დრო აქვს:

ნამყო დრო (რას ვიზამდი?): ვსწერდი, ვიკითხავდი (დავსწერდი, წავიკითხავდი).

ბძანებითი კილოზი: როგვარია: დამტკიცებითი

და უარყოფითი:

დამტკიცებითი: სწერეს! სწეროს! ვსწეროთ!

სწერეთ! სწერონ!

უარყოფითი I: ნუ სწერ! ნუ სწერს! ნუ

ვსწერთ! ნუ სწერთ! ნუ სწერენ!

შარყოფითი II: არ სწეროთ არ სწეროს არ
ვსწეროთ! არ სწეროთ! არ სწერონ!

ზმნის დასაწყის ფორმას სახელმზნა ეწოდება:
წერა, კითხვა, შენება.

სახელზმნას იმიტომ უწოდებენ, რომ ამ ფორ-
მას არსებითი სახელის მნიშვნელობაც აქვს და ზმნი-
საც, სახელიც არის და ზმნაც. როგორც სახელი,
ეს ფორმა იბრუნვის, — მაგალითად:

სახ. წერა	მოთ. წერამ
ნათ. წერის	მოკმ. წერით
მიც. წერას	ვნებ. წერათ.

როგორც ზმნა, ის მიმოიხრის, — მაგალითად:
მე ვსწერ, შენ სწერ, ისა სწერს, მე ვსწერდი, შენ
სწერდი და სხვ.

ზმნა მიმოიხრის, ე. ი. სცვლის დაბოლოებას
პირებსა და ღროებს. —

ზმნა მიმოიხრის, ე. ი. სცვლის დაბოლოებას
პირებსა და ღროებს. —

ზმნა მიმოიხრის, ე. ი. სცვლის დაბოლოებას
პირებსა და ღროებს. —

ზმნა მიმოიხრის, ე. ი. სცვლის დაბოლოებას
პირებსა და ღროებს. —

შენ სწერ, თქვენ სწერთ;
შენ კითხულობ, თქვენ კითხულობთ;
მიზედაც ლაპარაკობენ, ის არის მესამე პირი:
ისა სწერს, ისინი სწერენ;
ის კითხულობს, ისინი კითხულობენ.

*

დ რ ო.

მიმოხრაში სამი დრო გაირჩევა: აწმყო, ნამყო
და მყოფადი.

1. აწმყო, ე. ი. ახლანდელი დრო;—აწმყო
დროის კითხვებია:

რას ვშვრები, რას უნდა ვშვრებოდე?

რას ვშვრები მე?—მე ვსწერ

რას შვრები შენ?—შენ სწერ

რას შვრება ის?—ისა სწერს

რას ვშვრებით ჩვენ?—ჩვენ ვსწერთ

რას შვრებით თქვენ?—თქვენ სწერთ

რას შვრებიან ისინი?—ისინი სწერენ.

მე რას უნდა ვშვრებოდე?—მე უნდა ვსწერდე

შენ რას უნდა შვრებოდე?—შენ უნდა სწერდე

ის რას უნდა შვრებოდეს?—ის უნდა სწერდეს

ჩვენ რას უნდა ვშვრებოდეთ?—ჩვენ უნდა ვსწერდეთ

თქვენ რას უნდა შვრებდეთ?—თქვენ უნდა სწერდეთ

ისინი რას უნდა შვრებოდენ?—ისინი უნდა სწერდენ

2. ნამყო, ე. ი. წასული დრო;—ნამყო დროის
კითხვებია:

რას ვშვრებოდი? რა ვქენი?
რა მიქნია? რა უნდა მექნა?
რა უნდა მექნას? რას ვიზამდი?

მე რას ვშვრებოდი?—მე ვსწერდი
შენ რას შვრებოდი?—შენ სწერდი
ის რას შვრებოდა?—ისა სწერდა
ჩვენ რას ვშვრებოდით?—ჩვენ ვსწერდით
თქვენ რას შვრებოდით?—თქვენ სწერდით
ისინი რას შვრებოდენ?—ისინი სწერდენ.

მე რა ვქენი?—მე ვსწერე (დავსწერე)
შენ რა ქენი?—შენ სწერე (დასწერე)
მან რა ქნა?—მან სწერა (დასწერა)
ჩვენ რა ვქენით?—ჩვენ ვსწერეთ (დავსწერეთ)
თქვენ რა ქენით?—თქვენ სწერეთ (დასწერეთ)
მათ რა ქნეს?—მათ სწერეს (დასწერეს).

მე რა მიქნია?—მე მიწერია (დამიწერია)
შენ რა გიქნია?—შენ გიწერია (დაგიწერია)
მას რა უქნია?—მას უწერია (დაუწერია)
ჩვენ რა გვიქნია?—ჩვენ გვიწერია (დაგვიწერია)
თქვენ რა გიქნიათ?—თქვენ გიწერიათ (დაგიწერიათ)
მათ რა უქნიათ?—მათ უწერიათ (დაუწერიათ).

მე რა უნდა მექნა?—მე უნდა მეწერა (დამეწერა)
შენ რა უნდა გექნა?—შენ უნდა გეწერა (დაგეწერა)
მას რა უნდა ექნა?—მას უნდა ეწერა (დაეწერა)
ჩვენ რა უნდა გვექნა?
ჩვენ უნდა გვეწერა (დაგვეწერა)

თქვენ რა უნდა გექნათ?

— თქვენ უნდა გეწერათ (დაგეწერათ)
მათ რა უნდა ექნათ?

— მათ უნდა ეწერათ (დაეწერათ).

მე რა რა უნდა მექნას? — მე უნდა მეწეროს (დამეწეროს)
შენ რა უნდა გექნას?

— შენ უნდა გეწეროს (დაგეწეროს)
მას რა უნდა ექნას? — მას უნდა ეწეროს (დაეწეროს)

ჩვენ რა უნდა გვექნას? — ჩვენ უნდა გვეწეროს (დაგვეწეროს)

— ჩვენ უნდა გვეწეროს (დაგვეწეროს)
თქვენ რა უნდა გექნას?

— თქვენ უნდა გეწეროს (დაგეწეროს)
მათ რა უნდა ექნას?

— მათ უნდა ეწეროს (დაეწეროს).

მე რას ვიზამდი? — მე ვსწერდი (დავსწერდი)
შენ რას იზამდი? — შენ სწერდი (დასწერდი)

ის რას იზამდა? — ის სწერდა (დასწერდა)
ჩვენ რას ვიზამდით? — ჩვენ ვსწერდით (დავსწერდით)

— თქვენ სწერდით (დასწერდით)
ისინი რას იზამდენ? — ისინი სწერდენ (დასწერდენ).

მ. მყოფადი, ე. ი. მომავალი დრო; — მყოფადი
დროის კითხვები:

რას ვიზამ? რას ვიზამდე? რა უნდა ვქნა?

მე რას ვიზამ? — მე ვსწერ (დავსწერ)
შენ რას იზამ? — შენ სწერ (დასწერ)

ის რას იზამს?—ის **სწერს** (დასწერს)
ჩვენ რას ვიზამთ?—ჩვენ **ვსწერთ** (დავსწერთ)
თქვენ რას იზამთ?—თქვენ **სწერთ** (დასწერთ)
ისინი რას იზამენ?—ისინი **სწერენ** (დასწერენ).

მე რას ვიზამდე?—მე **ვსწერდე** (დავსწერდე)
შენ რას იზამდე?—შენ **სწერდე** (დასწერდე)
ის რას იზამდეს?—ის **სწერდეს** (დასწერდეს)
ჩვენ რას ვიზამდეთ?—ჩვენ **ვსწერდეთ** (დავსწერდეთ)
თქვენ რას იზამდეთ?—თქვენ **სწერდეთ** (დასწერდეთ)
ისინი რას იზამდენ?—ისინი **სწერდენ** (დასწერდენ).

მე რა უნდა ვქნა?—მე უნდა **ვსწერო** (დავსწერო)
შენ რა უნდა ქნა?—შენ უნდა **სწერო** (დასწერო)
მან რა უნდა ქნას?—მან უნდა **სწეროს** (დასწეროს)
ჩვენ რა უნდა ვქნათ?

—ჩვენ უნდა **ვსწეროთ** (დავსწეროთ)
თქვენ რა უნდა ქნათ?

—თქვენ უნდა **სწეროთ** (დასწეროთ)
მათ რა უნდა ქნან?—მათ უნდა **სწერონ** (დასწერონ).

ბძანებითი კილო:

1. **დამტკიცებითი:** სწერე, იკითხე! სწეროს,
იკითხოს! ვსწეროთ, ვიკითხოთ! სწერეთ, იკითხეთ!
სწერონ, იკითხონ!

2. **უარყოფითი:** ნუ სწერ, ნუ კითხუ-
ლობ! ნუ სწერს, ნუ კითხულობს! ნუ ვსწერთ, ნუ
ვიკითხულობთ! ნუ სწერენ, ნუ კითხულობენ! არ

სწერო, არ იკითხო! არ სწეროს, არ იკითხოს! არ
ვსწეროთ, არ ვიკითხოთ! არსწეროთ, არ იკითხოთ!
არ სწერონ, არ იკითხონ!

ქართულ ენაში **ორგვარი მიმოხრაა.**

პირველ მიმოხრას ის ზმნები ეკუთნის, რომელიც აწმყო ღროში პირველ პირში **ვ**-ით იწყება: **მე ვაშენებ, ვსწერ, ვკითხულობ, ვხატავ; მე ვუწერ, ვუშენებ, ვუკითხავ.**

მეორე მიმოხრას ის ზმნები ეკუთნის, რომელიც აწმყო ღროში **მ**-ით იწყება: **მიყვარს, მიხარია, მწამს, მესმის, მეხარბება.**

მეორე მიმოხრის ზმნა განსხვავებულათ მიმოხრის. — **ღვილოთ მაგალითად ზმნა მიყვარს:**

ა წ მ ყ ო დ რ ო.

რას ვშვრები?—**მე მიყვარს** (შენ გიყვარს, მას უყვარს; ჩვენ გვიყვარს, თქვენ გიყვართ, მათ უყვართ).

რას უნდა ვშვრებოდე?—**მე უნდა მიყვარდეს** (შენ გიყვარდეს, მას უყვარდეს; ჩვენ გვიყვარდეს, თქვენ გიყვარდესთ, მათ უყვარდესთ).

ნ ა მ ყ ო დ რ ო.

რას ვშვრებოდლი?—**მე მიყვარდა** (შენ გიყვარდა, მას უყვარდა; ჩვენ გვიყვარდა, თქვენ გიყვარდათ, მათ უყვარდათ).

რა ვქენი?—**მე შემიყვარდა** (შენ შეგიყვარდა, მას შეუყვარდა; ჩვენ შეგვიყვარდა, თქვენ შეგიყვარდათ, მათ შეუყვარდათ).

რა მიქნია?—**მე მყვარებია** (შენ გყვარებია, მას ყვარებია; ჩვენ გვყვარებია, თქვენ გყვარებიათ, მათ ყვარებიათ).

რა უნდა მექნა?—**მე უნდა მყვარებოდა** (შენ გყვარებოდა, მას ყვარებოდა; ჩვენ გვყვარებოდა, თქვენ გყვარებოდათ, მათ ყვარებოდათ).

რა უნდა მექნას?—**მე უნდა მყვარებოდეს** (შენ გყვარებოდეს, მას ყვარებოდეს, ჩვენ გვყვარებოდეს, თქვენ გყვარებოდესთ, მათ ყვარებოდესთ).

რას ვიზამდი?—**მე მეყვარებოდა** (შენ გეყვარებოდა, მას ეყვარებოდა; ჩვენ გვეყვარებოდა, თქვენ გეყვარებოდათ, მათ ეყვარებოდათ).

მ ყ ო ფ ა დ ი დ რ ო .

რას ვიზამ?—**მე მეყვარება** (შენ გეყვარება, მას ეყვარება; ჩვენ გვეყვარება, თქვენ გეყვარებათ, მათ ეყვარებათ).

რას ვიზამდე?—**მე მეყვარებოდეს** (შენ გეყვარებოდეს, მას ეყვარებოდეს; ჩვენ გვეყვარებოდეს, თქვენ გეყვარებოდესთ, მათ ეყვარებოდესთ).

რა უნდა ექნა? -- მე უნდა მეყვაროს (შენ გეყვაროს, მას ეყვაროს; ჩვენ გვეყვაროს, თქვენ გეყვაროსთ, მათ ეყვაროსთ; ან: შემეყვარდეს, შეგიყვარდეს, შეუყვარდეს (უნდა უნდა სხვ.).

თ ა ვ ს ა რ თ ე ბ ი.

ზმნებს თავში სხვადასხვა ნაწილაკი დაერთვის: სახლი ავაშენე, საქმე ბავაკეთეთ, წერილი დავწერე, წიგნი წავიკითხეთ, ბავშები კლასში შემვიდნენ, კაცს ტვირთი მიიქვს, მამა-ჩემმა ფული მომცა.

ა, გა, და, წა, ჩა, შე, მი, მო არის თავსართები.

ახალ ენაში უფრო ხშირათ მოკლე თავსართები იხმარება (ა, გა, წა, ჩა,), ძველ ენაში კი სრული თავსართები იხმარებოდა: აღ, გან, წარ, შთა, — მაგალითად: აღვასრულე, განვათავისუფლე, წარვიდა, შთავიდა (ახლა ვიტყვით: ავასრულე, გავათავისუფლე, წავიდა, ჩავიდა).

ზოგჯერ ახალ ენაშიც იხმარება სრული თავსართები: აღმითქვა, აღიჭურვა, განცვიფრდა, განხორციელდა, წარსდგა, წარმოადგინეს.

მ ი მ ლ ე ო ბ ა.

ზმნისგან კეთდება ერთგვარი ფორმა, რომელიც ზედსართავ სახელსა გავს:

მწერელი (დამწერელი, დამწერი), დაწერილი, დანაწერი, საწერი (დასაწერი); — მკითხველი (წამკითხველი), საკითხავი (წასაკითხავი); — მკეთებელი (გამკეთებელი), გაკეთებული, განაკეთები, საკეთებელი (გასაკეთებელი).

ამისთანა ფორმას მიმღეობა ქვია.

უფმწველობითი ზმნის მიმოხრა.

ზმნა „მე ვარ“ ბევრ სხვა ზმნას ეხმარება, ეწევა მიმოხრაში (მაგალითად: ვზივარ, ვწევარ, ვდგავარ, ვზივართ, ვწევართ, დამჯდარვარ, დაწოლილვარ, გაქცეულვარ, გაქცეულხარ, გაქცეულვართ (ც სხ.) — და ამიტომ უფმწველობითი ზმნა ეწოდება.

მოთხრობითი კილო.

აწმყო (რას ვშვრები?)

მე ვარ

შენ ხარ

ის არის*)

ჩვენ ვართ

თქვენ ხართ

ისინი არიან**)

ნამყო I (რას ვშვრებოდი?)

მე ვიყავ(ი)

შენ იყავ(ი)

ის იყო

ჩვენ ვიყავით

თქვენ იყავით

ისინი იყვენ.

*) მოკლეთ არ ს, ა („არა რა არს უსაშველო“); „სიტყვა ს ი ტ ყ ვ ა ა (=სიტყვა არის), საქმე კი ს ხ ვ ა ა“ (=სხვა არის).

***) მოკლეთ ან, მაგალ. ისინი მოსულან (=მოსულ არიან).

ნამყო II (რა ვქენი?)

მე ვიქენ(ი)
შენ იქენ(ი)
ის იქნა
ჩვენ ვიქენით
თქვენ იქენით
ისინი იქნენ.

ნამყო III (რა შიქნია?)

მე ყოფილვარ
შენ ყოფილხარ
ის ყოფილა
ჩვენ ყოფილვართ
თქვენ ყოფილხართ
ისინი ყოფილან.

მყოფადი (რას ვიზამ?)

მე ვიქნები
შენ იქნები
ის იქნება

ჩვენ ვიქნებით
თქვენ იქნებით
ისინი იქნებიან.

ნატვრითი კილო.

აწმყო (რას უნდა ვშვრებოდე?)

მე ვიყო
შენ იყო
ის იყოს

ჩვენ ვიყოთ
თქვენ იყოთ
ისინი იყონ.

ნამყო I (რა უნდა მექნა?) ნამყო II (რა უნდა მექნას?)

მე ყოფილვიყავ
შენ ყოფილიყავ
ის ყოფილიყო
ჩვენ ყოფილვიყავით
თქვენ ყოფილიყავით
ისინი ყოფილიყვენ.

მე ყოფილვიყო
შენ ყოფილიყო
ის ყოფილიყოს
ჩვენ ყოფილვივით
თქვენ ყოფილიყოთ
ისინი ყოფილიყონ.

მყოფადი I (რას ვიზამდე?) მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?)

მე ვიქნებოდე
შენ იქნებოდე

მე ვიქნე
შენ იქნე

ის იქნებოდეს
ჩვენ ვიქნებოდეთ
თქვენ იქნებოდეთ
ისინი იქნებოდენ

ის იქნეს
ჩვენ ვიქნეთ
თქვენ იქნეთ
ისინი იქნენ.

პირობითი კილო.

ნამყო (რას ვიზამდი?)

მე ვიქნებოდი
შენ იქნებოდი
ის იქნებოდა

ჩვენ ვიქნებოდით
თქვენ იქნებოდით
ისინი იქნებოდენ.

ბძანებითი კილო.

ღამტკიცებითი ფორმა.

ა წ მ ყ ო

მ ყ ო ფ ა დ ი

(ვიყო)
იყავ(ი)!
იყოს!

ვიყოთ!
იყავით!
იყონ!

(ვიქნე)?
იქენ(ი)!
იქნეს!

ვიქნეთ!
იქენით!
იქნენ!

შარყოფითი პირველი.

ა წ მ ყ ო.

მ ყ ო ფ ა დ ი.

(ნუ ვარ!)
ნუ ხარ!
ნუ არის

ნუ ვართ!
ნუ ხართ!
ნუ არიან!

(ნუ ვიქნები)!
ნუ იქნები!
ნუ იქნება!

ნუ ვიქნებით!
ნუ იქნებით!
ნუ იქნებიან!

შარყოფითი მეორე.

ა წ მ ყ ო.

მ ყ ო ფ ა დ ი.

(არ ვიყო)!	არ ვიყოთ!	(არ ვიქნე)!	არ ვიქნეთ!
არ იყო!	არ იყოთ!	არ იქნე!	არ იქნეთ!
არ იყოს!	არ იყონ!	არ იქნეს!	არ იქნენ!

მ ი მ ღ ე ო ბ ა.

ა წ მ ყ ო.

ნ ა მ ყ ო.

მ ყ ო ფ ა დ ი.

მყოფი | ნამყო, ყოფილი | სამყოფი, მყოფადი.

წ ი ნ ა დ ა დ ე ბ ა.

რაიმე აზრს ჩვენ გამოვსთქვამთ სიტყვების საშვალებით:

შანო კარგათ სწავლობს.

ამ ყმაწვილს კარგი ყოფაქცევა აქვს.

ღედას შვილი უყვარს.

ცალკე გამოთქმულს თითოეულ აზრს გრამატიკაში წინადადება ქვია.

*

წინადადების შესადგენათ უმთავრესათ ორი ნაწილია საჭირო: ერთი—საგანი, რომელსაც ჩვენი საუბარი შეეხება; ამისთანა ნაწილს ქვემდებარე ქვია; მეორე—მოქმედება, რომელიც ქვემდებარეს შეეხება; ამისთანა ნაწილს შემასმენელი ეწოდება.

ბავში წიგნს კითხულობს.

ამ წინადადებაში ქვემდებარე არის ბავში, შემასმენელი კითხულობს.

**

ქვემდებარე ქართულ ენაში სამ ბრუნვაში დაისმის: სახელობითსა, მიცემითსა და მოთხრობითში:

მამა ოჯახს უვლის.

დედას შეილები უყვარს.

ბავშმა წერილი დასწერა.

*

ქვემდებარესა და შემასმენელს წინადადების უმთავრესი ნაწილები ქვია.

წინადადებას სხვა ნაწილებიც აქვს, რომელსაც მეორე ხარისხის ნაწილები ეწოდება.

მეორე ხარისხის ნაწილები სამგვარია: დამატება, განსაზღვრება და გარემოება.

*

1. დამატება არის სიტყვა, რომელიც ზმნას (შემასმენელს) დაერთვის, დაემატება აზრის შესავსებათ.

დამატების კითხვებია: რა? რის? რას? რით? რათ? ვინ? ვისი? ვის? ვისით?

მაგალითები:

ბავშვებმა წიგნები წაიკითხეს.

ბუღალდ მეომარს სიკვდილის არ ეშინია.

ძართველები მამულსა და სარწმუნოებას იცავდენ.

სე წალდით გასხებეს.

ზიცარი შეშათ ვიხმარეთ.

მოსწავლეს უყვარს მასწავლებელი.

შვილს დედ-მამის კრიდება.

პატივი ეც მამასა და დედას!

*

2. ბანსაზღვრება არის სიტყვა, რომელიც საზღვრავს, განმარტავს უმეტესათ ქვემდებარესა და დამატებას.

ბანსაზღვრების კითხვებია: როგორი? რომელი? რამდენი? მერამდენე? სადაური? როდინდელი? ვისი? რის?

შაგალითები:

ავი შვილი დედ-მამის მაგინებელია.

მს ბავში კარგათ სწავლობს.

ასი (ჯოხი) დამკარ, ერთი (სიტყვა) მათქმევიწყო.

პოტე პირველი მოსწავლეა, ანდრო კი მეორე.

საქართველოში კახური ღვინოა ნაქები.

შარშანდელ წელიწადს ვერ დავემდურებით.

მოსწავლის სიმდიდრე სწავლაა.

მეინვარის წვერზე მუღამ თოვლი ძევს.

*

3. გარემოება არის სიტყვა, რომელიც გვიჩვენებს, რა გარემოებაში (რა მდგომარეობაში) არის რომელიმე საგანი.

გარემოება ხუთნაირია: ადგილის, დროის, მი-
ზეზის, მიზნის და ვითარების.

ადგილის გარემოების კითხვებია: სად? საით?
საითკენ? საიდან? სადამდღი?

მაგალითები:

თევზი წყალში არ დაფასდებო.

ეს ვაჭარი თფილისს მიღის, იქიდან სპარსე-
თისკენ გაემგზავრება.

ბჭმი ინგლისიდან ბათუმს მოდის.

ასე იარე მცხეთამდი, მცხეთაში გაგივაკდება.

*

დროის გარემოების კითხვებია: როდის? რა
დროს? რა დროიდან? როდემდი? რა დრომდი?

მაგალითები:

ბუშინ დილიდან საღამომდი იწვიმა, ბინდისას
გამოიღარა.

ქართველი ხალხი მეოთხე საუკუნეში გაქრის-
ტიანდა.

საქართველოს უძველესი დროიდანვე მტრები
ესეოდენ.

*

მიზეზის გარემოების კითხვებია: რატომ?
რათა? რის გამო? რა მიზეზით? რით?

მაგალითები:

მდინარე ხშირი წვიმების გამო ძლიერ გადიდა.
სანდრო სწავლაში სიზარმაცით დაბრკოლდა,

მიშო კი — ავათმყოფობით.

პაცო, რათ (რატომ) არ იტყვი მართალს?

*

მიზნის გარემოების კითხვებია: რისთვის?
რა მიზნით?

მაგალითები:

ჯარები საომრათ იკრიბებიან.

ბეჯითი მოსწავლე სწავლისთვის დადის შკო-
ლაში, ზარმაცი კი — სათამაშოთ.

*

ვითარების გარემოების კითხვებია: როგორ?
რაგვარათ? რანაირათ? რა სახით?

მაგალითები:

ვისკარმა აღმოსავლეთი ვარდისაფერათ შელება.

ცა წითლათ, ყვითლათ ელავდა.

ბავშვები ხმამაღლა ლაპარაკობენ.

ჩვენ ქვეითად მივდივართ.

აღმართ-აღმართ მივდიოდი მე ნელა.

წოდებითი სიტყვა (მიმართვა).

წოდებით ბრუნვაში დასმულ სიტყვას წინადა-
დებაში წოდებითი სიტყვა ქვია, ან მიმართვა.

მაგალითები:

ბადი-გამოდი, გუთანო! ღირღიტავ, ბანი უთ-
ხარო!

მულო, შენ გეუბნები, — რძალო, შენ გაიგონეო!
ბიჭო, ვისი ხარ, მალხაზო!
ჩიტო, ჩიტო ჩიორა! — რაო, ბატონო შელაო?

ს ა ს ვ ე ნ ი ნ ი შ ნ ე ბ ი .

საუბრის ან კითხვის დროს აქა-იქ, სხვადასხვა აზრის გასარჩევად, საჭიროა ხმის აწევა ან დაშვება, შეჩერება, შესვენება; შესასვენებელ ადგილზე დაისმის სხვადასხვა ნიშანი, რომელსაც სასვენო ნიშნები ქვია.

სასვენო ნიშნები ათნაირია:

1) , (მძიმე)	6) : (ორწერტილი)
2) . (წერტილი)	7) () (ფრჩხილები)
3) ; (წერტილ-მძიმე)	8) „“ ან «» (ბრჭყალები)
4) ? (კითხვის ნიშანი)	9) -- (ხაზი ან ტირე)
5) ! (გაკვირვ. ნიშ.).	10) - ან - (გადასატ. ნიშ.)

როცა რამდენიმე სხვადასხვა საგანი ან მოქმედებაა ერთად ჩამოთვლილი, მათ შორის მძიმეები დაისმის:

მათამი, ბატი, ინდოური, იხვი და ფარშავანგი შინაური ფრინველები არიან; — ბავშები ხან სწერენ, ხან კითხულობენ, ხან თამაშობენ.

მძიმე აგრეთვე დაისმის, როცა აზრი იწყება კავშირებით: რომ, რიადესაც, რადგანაც, მაგრამ, — აგრეთვე ნაცვალსახელით რომელიც; მძიმე ამ შემთხვევაში ამ სიტყვების წინ დაისმის:

ეს ყველამ ვიცით, რომ მგლები გაუმადლარი არიან.

ქაცი მაშინ გაიჯებს ყველაფერს, როდესაც (როცა) სწავლაში გაიწროვნება.

ეს ბავში ვერაფერს სწავლობს, რადგან მასწავლებელს ყურს არ უვლებს.

პვათა ვარ, მაგრიშ მაინც ვშრომობ.

შველას ახსოვს თამარი, რომელიც მეთორმეტე საუკუნეში მეფობდა.

2. კითხვის ნიშანი მაშინ დაისმის, როცა წინადადებით რამე კითხვა გამოიხატება:

სად მიდიხარ?

ვინა სთქვა?

როდის მოხვედნი?

რა გქვია სახელათ?

3. მრწერტილი მაშინ დაისმის, როცა უნდათ ჩამოთვალონ სხვადასხვა საგანი; ამ შემთხვევაში მრწერტილის წინ დაისმის ან იგულისხმება სიტყვა შემდეგი:

მე ვნახე (შემდეგი) ქალაქები: თფილისი, ქუთაისი, შოთი, მზურგეთი.

4. წერტილი იმ წინადადებათა შორის დაისმის, რომელთაც ერთმანეთ შორის ან სულ არავითარი კავშირი აქვთ, ან აქვთ კავშირი, მაგრამ ერთობ შორეული, — მაგალითად:

მრთი მელა სოფელ-სოფელ დაკუნცულობდა. მრთ ალაგას ლილით სავსე სამღებრო ქვევრი პირღია დარჩენილიყო. იქა-აქ სიარულის დროს მელა ქვევრში ჩავარდა და შავათ შეღებილი შეიქნა, დაიწყო სიარული. მრთი მამალი შემოეყარა.

5. წერტილ-მძიმე იმ გაგრცელებულ მთავარ წინადადებათა შორის დაისმის, რომელნიც აზრით ერთმანეთთან არც ისე შორს არიან, რომ წერტილი დაისვას, და არც ისე ახლოს, რომ — მძიმე; განსაკუთრებით აღწერაში, — მაგალითად:

ნახეს უცხო ვინმე ვაჟი, რომელიც მდინარის პირას იჯდა და სტიროდა; ლომგმირ ვაჟეაცს შავი ცხენი სადავით ხელში ეჭირა; ლაგამ-აბჯარ-უნაგირი მარგალიტებით მორთული ქონდა; დამწვარი გულიდან მონადენ ცრემლს ვარდისფერი ლოყები დაერთვილა („შეფხ.“).

ხ ა ზ ი   ს ა უ ბ ა რ შ ი .

მოთხრობაში, როცა მომქმედი პირების საუბარია მოყვანილი, იმის მაგიერ, რომ დაასახელონ — ამ კაცმა ეს უთხრა, ამან ეს უპასუხაო, — თითოეული მოსაუბრის სიტყვების წინ დიდი ტირე (—) დაისმის, — მაგალითად:

— შენი სახელი, ძმობილო? — მკითხა მან.

— ბაბრიელი. — შენი? — ახლა მე ვკითხე.

— ბლახუკა.

— სადაური ხარ?

— რაჟველი. — შენა?

მეც ვუთხარი, სადაურიცა ვარ.

(ილ. ჭავჭ. „ბლახის ნაამბობი“).

სავსენი ნიშნები წოდებით სიტყვაში.

წოდებითი სიტყვა (მიმართვა) წინადადების ან თავში დაისმის, ან შუაში, ან ბოლოში.

თუ მიმართვა თავში ზის, მიმართვას შემდეგ მძიმე დაისმის:

ჩემო ანდრო, უსწავლელი ადამიანი გონება-დახშულია.

როცა მიმართვა შუა წინადადებაშია, წინაც მძიმე დაესმის და ბოლოშიც:

უსწავლელი ადამიანი, ჩემო ანდრო, გონება-დახშულია.

როცა წოდებითი სიტყვა წინადადების ბოლოში ზის, წინ მძიმე დაესმის და ბოლოს გაკვირვების ნიშანი:

უსწავლელი ადამიანი გონებადახშულია, ჩემო ანდრო!

დამატება და განსაზღვრება ნათესაობით ბრუნვაში.

ნათესაობით ბრუნვაში დასმული არსებითი სახელი დამატება მაშინ არის, როცა ზმნაზეა დამოკიდებული, და განსაზღვრება—როდესაც არსებით სახელზე.

დ ა მ ა ტ ე ბ ა.

ამ ბავშს დედ-მამის ეშინია
მოსწავლეს მასწავლებლის ერიდება.

გ ა ნ ს ა ზ ჳ რ ე ბ ა.

მოსწავლის სიმდიდრე სწავლაა.
მყინვარის წვერზე მუდამ თოვლი ძვეს.

მ ი მ ა ტ ე ბ ა.

როცა არსებითი სახელი არსებითი სახელითვე განისაზღვრება, ამისთანა განსაზღვრებას მიმატება ეწოდება.

მაგალითები:

ჩამოართვეს ჭართლი, მისცეს მრეკლეს ძეს
ძოსტანტინეს;—საჭართველოში პირველი ქართუ-
ლი სტამბა ვახტანგ მეექვსემ, ქართლის მეფემ,
გამართა;—ნინოს ხელთ ეპყრა ჯვარი ვაზისა, ნი-
შანი დიდი ქრისტიანობის.

შემასმენელის შეთანხმება ქვემდებარესთან.

ძართულ ენაში მრავლობითი რიცხვის ქვემდებარესთან შემასმენელი ყოველთვის მრავლობითად არ იხმარება.

შემასმენელი ამ შემთხვევაში მხოლოდობით რიცხვში დაისმის:

ა) თუ ქვემდებარე უსულო საგანია და პირველი დაბოლოებით (ები) არის ნაბრუნები:

მთები თოვლით დაიფარა,

მს ხეები ძალიან გაიზარდა;

ბ) სულიერი საგნის რთულ ქვემდებარესთან:
ჩემი დედ-მამა აქ ცხოვრობს;

გ) რიცხვით სახელთან:

ასი კაცი ერთად მიდის;

ათასმა კაცმა მრავალრიცხოვანი მტერი დაამარცხა.

*

შემასმენელი მრავლობით რიცხვში დაისმის;

ა) როცა მრავლობითი რიცხვის ქვემდებარე სულიერი საგანია:

ბავშვები კარგათ სხედან,

ძაღვები ნადირს უყეფენ;

ბ) როცა წინადადებაში სულიერი საგნის მხოლოდობითი რიცხვის რამდენიმე ქვემდებარეა:

დედა, მამა და შვილი ოფილისს წავიდენ;

გ) როცა უსულო საგნის ქვემდებარე მეორე დაბოლოებით (ნი) არის ნაბრუნები:

მთანი თოვლით დაიფარენ,
მს ხენი ძალიან გაიზარდენ;

დ) როცა სულიერი საგნის რთულ ქვემდებარესთან რამდენიმე შემასმენელია, პირველი მხოლოდობით რიცხვში დაისმის, დანარჩენი კი ყველა მრავლობითში: და-ძმა ერთად ცხოვრობს, დილ-დილობით უკოლაში დადიან, ნასადილეეს კი ყმაწვილებს ასწავლიან და ამით თავს ირჩენენ.

მთავარი და დამოკიდებული წინადადება.

ბავშვები გრძნობენ, რომ მასწავლებელს მათი ხასიათი მოსწონს.

აქ ორი წინადადებაა: 1) „ბავშვები გრძნობენ“ და 2) „რომ მასწავლებელს მათი ხასიათი მოსწონს“.

მეორე წინადადება ცალკე რომ ავიღოთ, აზრი გასაგები არ იქნება; იმის აზრს მაშინ გავიგებთ, როცა მასთან პირველ წინადადებას ვიტყვი.

ამ სახით, მეორე წინადადების აზრი პირველ წინადადებაზეა დამოკიდებული.

პირველი წინადადების აზრი (ბავშვები გრძნობენ) ცალკე თავისთავათ არის გასაგები: ამისთანა წინადადებას მთავარი წინადადება ქვია; — მეორე წინადადების აზრი ცალკე გასაგები არ არის, მთავრა წინადადებაზეა დამოკიდებული: ამისთანა წინადადებას დამოკიდებული წინადადება ეწოდება.

მაგალითები:

შველამ იცის, რომ სწავლა სასარგებლოა. — მშობლებს უხარიათ, რომ მათი შვილები კარგი ზნის არიან. — შმაწვილმა მხოლოდ ის წიგნი უნდა წაიკითხოს, რომელიც სასარგებლოა. — მური ყური და ერთი ენა იმისთვის გვაქვს, რომ ბევრი მოვისმინოთ და ცოტა ვილაპარაკოთ. — როდესაც შარნაოზი გამეფდა, საქართველოში წერა-კითხვა პირველათ შემოიღეს.

რამდენია დამოკიდებული წინადადება?

დამოკიდებული წინადადება იმდენივეა, რამდენიც არის წინადადების მეორე ხარისხის ნაწილი.

წინადადების მეორე ხარისხის ნაწილებია:

1. დამატება
2. განსაზღვრება
3. ადგილის გარემოება
4. დროის   ”
5. მიზეზის   ”
6. მიზნის   ”
7. ვითარების   ”

აგრეთვე დამოკიდებული წინადადებაც არის:

1. დამატებითი
2. განსაზღვრებითი
3. ადგ. გარემოებითი
4. დროის   ”
5. მიზეზის   ”
6. მიზნის   ”
7. ვითარების   ”

დამატებითი დამოკიდებული წინადადება.

ზანიერი ბავშვები კარგათ ხედვენ, რომ მასწავლებელს მათთვის კეთილი სურს.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება დამოკიდებულია პირველზე: პირველი მთავარია, მეორე—დამოკიდებული.

დამატებითია დამოკიდებული წინადადება, განსაზღვრებითი თუ გარემოებითი—ამას კითხვით გამოვიცნობთ. კითხვაში მთელათ შედის ის წინადადება, რომელზედაც გასარჩევი წინადადებაა დამოკიდებული, — მხოლოდ რამე შესაფერი საკითხავი სიტყვა უნდა მივუმატოთ.

დამოკიდებულ წინადადებებს იმისთანა ხასიათის კითხვები უნდა ხოლმე, როგორც წინადადების მეორე ხარისხის ნაწილებს.

ზევით მოყვანილის დამოკიდებული წინადადების კითხვაში შევა მისი მთავარი წინადადება: „გონიერი ბავშვები კარგათ ხედვენ“, რომელსაც აქ, ახრის მიხედვით, უნდა დავუმატოთ საკითხავი სიტყვა რას:

რას ხედვენ გონიერი ბავშვები?

კითხვა რას დამატების კითხვაა; მაშასადამე, შემორემოყვანილი წინადადება (რომ მასწავლებელს მათთვის კეთილი სურს)—დამატებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

დამატებითი დამოკიდებული წინადადება იმისთანა ზმნებს შემდეგ დაისმის, რომელიც ნიშნავს ან გრძნობას (მაგალ. ვგრძნობ, ვწუხვარ, მიხარია და სხვ.), ან ცოდნას (მაგალ. ვიცი, შევიტყვე, გავიგე და სხვ.), ან მბობას (მაგალ. ამბობენ, გადმოგვცეს, ხმა დაყარეს და სხვ.).

მაგალითები:

ბავშმაც კი იცის, ვინ არის ძაკო. — მნახე, რომ ქვეყნათ ჩამოსულიყვენ ნინო, ქეთევანი და თვით თამარი. — ძალენდარში სწერია, რომ წრეულს დიდი ზამთარი იქნებაო. — უსწავლელთ ახლაც არა სჯერათ, რომ დედამიწა მზის გარშემო ბრუნავს. — ზარმაცი მოსწავლე ფიქრობს, თითქო მასწავლებელი მისი მტერი იყოს.

რა კითხვა უნდა აქ მოყვანილს თითოეულს დამოკიდებულ წინადადებას?

განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.

„ვეფხისტყაოსანი“ დაუწერია შოთას, რომელიც თამარის დროს ცხოვრობდა.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება დამოკიდებულია პირველზე; პირველი მთავარი წინადადებაა, მეორე კი დამოკიდებული.

ამ დამოკიდებული წინადადების სრული კითხვა იქნება: რომელ შოთას დაუწერია „ვეფხისტყაოსანი“? — კითხვა რომელი განსაზღვრების კითხვაა, — მაშასადამე ზემორემოყვანილი წინადადება (რომელიც თამარ მეფის დროს ცხოვრობდა) არის განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.

განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება ხშირათ მთავარი წინადადების თავშია მოქცეული, — მაგალითად:

შოთა რუსთველი, რომელსაც „ვეფხისტყაოსანი“ დაუწერია, თამარ მეფის დროს ცხოვრობდა.

ამ მაგალითში მთავარი წინადადებაა: „შოთა რუსთველი თამარ მეფის დროს ცხოვრობდა“, — შუაში ჩართულია განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.

განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება იწყება ნაცვალსახელით **რომელიც**; ზოგჯერ კი **რომელიც**-ის მაგიერ **რომ** იხმარება, — მაგალითად:

„აი რას ამბობს ის გმირი, **შენ რომ ბოჩოლა გგონია**“.

ამ მაგალითში „**შენ რომ ბოჩოლა გგონია**“ განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებაა (კითხვა: **რომელი გმირი ამბობს?**). — **რომ**-ის მაგიერ შეიძლება **რომელიც** ვიხმაროთ — და მაშინ იქნება:

აი რას ამბობს ის გმირი, **რომელიც** **შენ ბოჩოლა გგონია**.

მაგალითები.

ძრულ-იყოს იმის სახელი, ვინც (რომელმაც) მთა გასცვალოს ბარზედა! — მამაო ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა, მუხლმოდრეკილი, ღმობიერი ვდგავარ შენს წინა! — შენ რომ ბოჩოლა გგონია, ის არის ძეგლი გმირისა. — სადაც სიყრბითვე ჩვეულვარ, ჩემი სამშობლო ის არის! — ნისლი, რომელიც მთის წვერზე წყნარათ მოცურავდა, ჯიხვს მიუახლოვდა. — მეფეს ერთი ვეზირი ყავდა, **სახელათ სერდაქი** (იგულისხმება: **რომელსაც ერქვა**).

რა კითხვა უნდა აქ თითოეულს დამოკიდებულ წინადადებას?

სასვენი ნიჟნები დამატებითსა და განსაზღვრებითს
დამოკიდებულ წინადადებაში.

1. დამოკიდებული წინადადება თავისი მთავარი წინადადებისგან მძიმეთი (,) გაიყოფება.—თუ დამოკიდებული წინადადება რომ-ით ან რომელიც-ით იწყება, მძიმე რომ-ისა და რომელიც-ის წინ დაისმის:

შველამ გაიგო, რომ დედამიწა რგვალია;—
ქოლუმბმა აღმოაჩინა ქვეყანა, რომელიც ველურებით იყო მოსახლებული.

2. როცა დამოკიდებული წინადადება მთავარის შუაშია მოქცეული, წინაც მძიმე უზის და უკანაც:

ვახტანგ ბორგასლანმა იმ ადგილას, სადაც თფილი წყლები ნახა, ქალაქი თფილისი ააშენა.

3. თუ განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება რომ-ით არის გამოთქმული, მძიმე რომ-ის წინ კი არ დაისმის, არამედ იქ, სადაც დამოკიდებული წინადადება იწყება, ან სადაც თავდება.

აი რას ამბობს ის გმირი, შენ რომ ბოჩოლა გგონია;—შენ რომ ბოჩოლა გგონია, ის არის ძეგლი გმირისა.

ჩ ა რ თ უ ლ ი წ ი ნ ა დ ა დ ე ბ ა .

ჩართული წინადადება იმ წინადადებას ეწოდება, რომელიც სასაუბრო საგანს პირდაპირ არ ეხება, არამედ ჩაემატება, ჩაერთვის წინადადებას.

შუაში ან ბოლოში და, სხვათა შორის, აზრს რამდენათმე განმარტავს:

თვალს არ აშორებს ამ ყვავს მელია (აბა, შიმშილი ასე ძნელია!). — ბლექის თქმის არ იყოს, ჭრისტე ლმერთს თავისი კალთა ჩვენში დაუბერტყია. — თურმე ნუ იტყვიოთ — ლუარსაბს ბუზები დავთვალა!

ჩართულ წინადადებას ეკუთნიან შემდეგი მოკლე გამოთქმანი: ასე გაშინჯვთ, რა საკვირველია, თქმა არ უნდა, ლმერთს გეფიცები, მართალი მოგახსენო და სხვ.

შენიშვნა. ჩართული წინადადება ან ფრჩხილებში ჩაისმის, ან მძიმეებში, ან ხაზებს შორის (იხ. მაგალითები ზევით).

შემოტანილი წინადადება.

შემოტანილი წინადადება იმისთანას ქვია, რომელიც სხვისგან წარმოთქმულ აზრს წარმოადგენს:

ღედამ შვილს უთხრა: „შვილო, გულმოდგინეთ ისწავლე და სამშობლო ენას ნუ დაივიწყებ, თუ გინდა შენს ქვეყანას ვამოადგეო“. — უბძანა: „ნუ სტირ, ასულო!“ — შეზირთა კადრეს: „მეფეო, რათ ბძანეთ თქვენი ბერობა“?

შენიშვნა. შემოტანილ წინადადებას თავსა და ბოლოში ბრჭყალები უნდა.

გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება:

გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება იმდენივეა, რამდენიც არის წინადადებაში გარემოება, — ე. ი. ხუთი: ადგილის, დროის, მიზეზის, მიზნის და ვითარების.

I. ადგილის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

სადაც შენი სთქვა, იქ ჩემიც ნუ დაგავიწყდება. ამ მაგალითში პირველი წინადადება მეორეზეა დამოკიდებული; მაშასადამე, დამოკიდებულის კითხვა იქნება:

სად ნუ დაგავიწყდება ჩემიც?

ეს კითხვა გვიჩვენებს, რომ „სადაც შენი სთქვა“ ადგილის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

მაგალითები:

შბედური, საითაც გაიქცა, იქით წაიქცაო. სადაც არაგვი მტკვარს შეერთვის, იქ ერთხელ ქართველთა სიცოცხლე სდულდა. — სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაციისაგან.

რა კითხვა უნდა აქ თითოეულს დამოკიდებულ წინადადებას?

II. დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

რა ესმა ესე ბულბულსა, შესძახა თავისებურათ.

აქ პირველი წინადადება მეორეზეა დამოკიდებული; მისი სრული კითხვა იქნება:

როდის შესძახა თავისებურათ?

მაშასადამე, რა ესმა ესე ბულბულსა არის დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

მაგალითები:

მაშინ იხარებს მწიღნავი, ოდეს მოისთვლის ტევნებსა.—რომ ვინმე ჩიტათ მაქცევდეს, წამს გადავივლი მთებსაო.—ასიც რომ დამკრა, ხმასაც არ გაგცემ.—ზამიქვავდეს მე ეს ენა, თუ რომ ვისმე მივეფერო.—თუმცა ეს კაცი ხასიათით ბორბოტსა გავს, მაგრამ გულით კეთილია.

როგორ იკითხავთ აქ თითოეულს დამოკიდებულ წინადადებას?

III. მიზეზის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

ნადირის მოკვლა ცოდვაა, იმიტომ რომ ყოველი სულიერი ღვთის დანაბადია.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება პირველზეა დამოკიდებული;—მისი სრული კითხვა იქნება: რატომ არის ცოდვა ნადირის მოკვლა?

მაშასადამე—მეორე წინადადება მიზეზის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

მაგალითები:

ზაფხულში იმიტომ ცხელა, რომ მზე დედამიწას პირდაპირ დაუჭრებს.—ზაფხუში შემდეგ კლასში

იმის გამო (იმ მიზეზით) ვერ გადავიდა, რომ მუღა ზარმაცობდა. — ჩადგანაც (ვინაიდან) შამარი გონიერი და ძლევამოსილი მეფე იყო, (ამიტომ) მისმ დროს საქართველომ აყვავდა.

რა კითხვა უნდა აქ თითოეულს დამოკიდ. წინადადებას?

IV. მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

მე კალამი მისთვის მინდა, რომ სიმართლეს მსახურებდეს.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება პირველზეა დამოკიდებული; — მისი სრული კითხვა იქნება: ჩრისთვის მინდა მე კალამი?

ეს კითხვა გვიჩვენებს, რომ აღნიშნული დამოკიდებული წინადადება მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

მაგალითები:

ეს ბავში ძლიერ მონდომებულათ სწავლობს, რომ მშობლები გაახაროს. — მეელი იმისთვის თარეშობს, რომ ცხვარი მოიტაცოს. — ლმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ, რომ წარვუძღვე წინა ერსა. — წმიხდა ნინო საქართველოს იმისთვის მოვიდა, რომ იქ ქრისტიანობა გაევრცელებია. — შარნაოზი ფარულათ ჯარების მზადებას შეუდგა, რომ საქართველომ მაკედონელთაგან გაეთავისუფლებია.

თითოეულის დამოკიდებული წინადადების კითხვა?

ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

ნავი ისე მიფრინავდა, რომ კაცი თვალს ვერ მისწევდა.

ამ მაგალათში მეორე წინადადება პირველზეა დამოკიდებული; — მისი კითხვა იქნება: როგორ მიფრინავდა ნავი?

მაშასადამე, მოყვანილი დამოკიდებული წინადადება ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

შენიშვნა. ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება იწყება კავშირებით: რომ, როგორც რიამ, როგორც, ვით, ვითარცა, თითქო. ხშირათ ამ კავშირებს მთავარ წინადადებაში ზმნისართი „ისე“ მიუძღვის.

მაგალითები:

შიკრიკი ისე გაფრინდა, როგორც ტყვია. — ისე მოიქეცი, როგორც პატიოსან კაცს ეკადრებოდეს. — სხედან, ვით დევნი. — მზის სხივი მთის მწვერვალს ალერსით თავს ეხვეოდა, ვით ქალი მამას მოხუცსა. — საწყუთრო კაცსა ყოველსა, ვითა ტაროსი, უხთების.

რა კითხვა უნდა აქ თითოეულს დამოკიდებულ წინადადებას?

სასვენი ნიშნები გარემოებითს დამოკიდებულ წინადადებაში.

დამოკიდებული წინადადება თავისი მთავარი წინადადებისგან მძიმეთი (,) გაიყოფება:

თორმეტი წლისა მაშინ ვიყავი, როცა ბატონმა სახლს მომაშორა; -- შენ ბედში მყოფი რომ ძმათ მიგაჩნდეს, ეს ვერაფერი სიყვარულია.

როცა დამოკიდებული წინადადება რთული კავშირებით იმიტომ რომ და მისთვის რომ-ით არის გამოხატული, თუ რთული კავშირი ერთად არის, მაშინ მძიმე პირდაპირ მის წინ დაისმის:

ეს ბავში კარგათ ვერ სწავლობს, იმიტომ რომ ზარმაცია.

თუ რთული კავშირი ისეა გაყოფილი, რომ პირველი ნახევარი (იმიტომ ან იმისთვის) მთავარ წინადადებაშია, და მეორე (რომ) დამოკიდებულში, მაშინ მძიმე რომ-ის წინ დაისმის:

ეს ბავში კარგათ იმიტომ ვერ სწავლობს, რომ ზარმაცია. — სიმდიდრე იმისთვის უნდა გვინდოდეს, რომ დაჩაგრულ მოძმეებს შევეწიოთ.

არეული მაგალითები:

სადაც სიყვარულია, ღმერთიც იქ სუფევს. —
ეს ყმაწვილი რომ (როცა) გაიზარდა, ოჯახი ფეხზე დააყენა. — მოსწავლე შკოლიდან დაითხოვეს, რადგან ცუდი ყოფაქცევის იყო. — ეს ბავშვები ცთილობენ, რომ სწავლა შეიძინონ. — ისე უნდა ვიქცეოდეთ, რომ ყველას ვუყვარდეთ. — ვანო თავის ამბა-

ნავს, როცა ის ავით იყო, თავდადებით უვლიდა.—
ივანე იმიტომ არის ღარიბი, რომ შრომა არ
უყვარს;—ივანე ღარიბია, იმიტომ რომ შრომა არ
უყვარს.

სიტყვათა წარმოება.

სიტყვები შედგენილობით იქნება მარტივი და
რთული, პირველსახეობითი და წარმოებითი.

მარტივი იმ სიტყვას ეწოდება, რომელიც ერთი
ძირის ფორმისაგან შედგება,—მაგალითად: მამა,
ძმა, ქალი.

რთული იმ სიტყვას ქვია, რომელიც ორის ან
მეტე ძირის ფორმისაგან არის შემდგარი,—მაგალი-
თად: დედ-მამა, და-ძმა, ქალ-ვაჟი, შავთვალ-წარბა,
თავდაბალი, გულკეთილი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

რთული სიტყვა შუახაზით მაშინ იწერება, როცა
თითოეულ ძირს განსაკუთრებული მნიშვნელობა
აქვს: დედ-მამა (ე. ი. დედაც და მამაც), და-ძმა,
ქალ-ვაჟი და სხვ. როცა რთულ სიტყვაში ერთი
აზრი იხატება, შეერთებულათ იწერება ხოლმე (უხა-
ზოთ:): გულკეთილი, წყალწითელა, ცხენისწყალი,
თავდადებული, ხმაგაკმედილი, თვალუწვდენელი,
ავლადიდება და სხვ.

*

პირველსახეობითი იმ სიტყვას ეწოდება, რომელიც თავდაპირველ ფორმას წარმოადგენს, ე. ი.

რომელსაც არავითარი მაწარმოებელი ნაწილი არ აქვს მიმატებული, — მაგალიწად: კაცი, თავი.

წარმოებითი იმ სიტყვას ქვია, რომელიცრამ მაწარმოებელი ნაწილაკით პირველსახეობითი ფორმისაგან არის ნაწარმოები, — მაგალითად: კაცური, კაცობრიული, თავიანი, თა(ვ)ოსანი, სათავე, გათავებული.

სხვადასხვა ფორმის მაწარმოებელ ნაწილაკებს ჩასართები ქვია, ან სუფიქსები.

მრთი ძირისაგან, სხვადასხვა ჩასართის საშვალებით, სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვები კეთდება. — ძვილთ მაგალითად ძირი ხელ (ხელ-ი); აქიდან წარმოობს: ხელიანი, ხელოსანი, ხელოვანი, ხელობა, მოხელე, სახელო, ხელეური და სხვ.

*

სხვადასხვა სიტყვის ნაწილს სხვადასხვა სუფიქსი აქვს.

1. არსებით სახელთა სუფიქსები:

უნ: ჩიტუნა (ჩიტუნია), წაღღუნა, კაცუნა.

აკ: დანაკი, ჭალაკი, გორაკი.

იკ: ივანიკა, ვარიკა.

უკ: ბარუკა, ცხენუკა, ბეჟუკა.

სა: სასახლე, სახელო, საქათმე, საღორე.

მე: მეკარე, მეღორე, მეხრე, მემარნე.

მო: მოქალაქე, მოხევე, მოხარკე, მოხელე.

სი: სიკეთე, სიყმაწვილე, სიბერე.

ობ: ქართველობა, ხელობა, ხელოსნობა, უგულობა.

მზ: ბედნიერება, ძლიერება, თავისუფლება.

მთ: ქახეთი, იმერეთი, სპარსეთი.

მულ: სპილენძეული, რკინეული, ათეული.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა .

პრსებითი სახელი, ზევით ჩამოთვლილი სუფიქსების შემწეობით, სხვადასხვა სიტყვის ნაწილისგან წარმოობს:

ა) ზმნებისგან: ყვარვა—სიყვარული, სურვა—სურვილი და სხვ.

ბ) მიმღეობისგან: მოყვანილი—მოყვანილობა, შედგენილი—შედგენილობა;—აგრეთვე თვით მიმღეობა ხშირათ იხმარება, როგორც პრსებითი სახელი: მკითხავი, საქამადი, სათიბი, საწნახელი, საჭმელი, სასმელი და სხვ.

გ) პრსებით სახელთაგანვე: გიორგოლა, შარიამობა, სამეფო, საქართველო; ნასოფლარი, ნაქალაქევი; მეპურე, მეჩექმე; ქახეთი, სპარსეთი; მუხნარი, თხილნარი; რკინეული, სპილენძეული.

დ) ზედსართავ სახელთაგან: ბედნიერება, მშვენიერება; სითეთრე, სილამაზე, სისქე.

ე) რიცხვით სახელთაგან: ერთობა, სამება, ასეული, ათასეული.

ვ) ნაცვალსახელთაგან: ვინაობა, თვისება.

*

2. ზედსართავ სახელთა სუფიქსები:

მსან: ცხენოსანი, ჩოხოსანი, პატიოსანი.

მვან: ხელოვანი, გულოვანი, სახელოვანი.

იან: ზაღნიანი, ნაბღიანი, ქვიანი.

იპრ: ბედნიერი, მშვენიერი, ხნიერი.

ელ: სოფლელი, ქალაქელი, ბარელი.

ურ*): სოფლური, ქალაქური, მხეცური.

იურ: ლვთიური, ციური, მთიური.

მო: მოთეთრო, მოგძო, მომადლო, მოთფო,

სა: საყმაწვილო, საბავშო, საქალო, საბალო.

ით: ზუნებითი, არსებითი, კრებითი.

ებრ, ებრიმ, მებრიმ: ჩემებრი, ბუნებრივი,
კაცობრივი.

დელ: გუშინდელი, შარშანდელი, მაშინდელი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

ზედსართავი სახელი, ზევით მოყვანილი სუფიქსების შემწეობით, სხვადასხვა სიტყვის ნაწილისგან წარმოიშობს:

ა) არსებით სახელთაგან: ბედნიერი, მიწიერი; ჩოხოსანი, სახელოვანი, ტყიანი; საბავშო, საყმაწვილო.

ბ) ზედსართავ სახელთაგანვე: მოდილო, მოთეთრო; ქკვიანური, კაცობრიული...

გ) ზმნისართებისაგან: მაშინდელი, შარშანდელი, გუშინდლური, შარშანდლური.

დ) ნაცვალსახელთაგან: ჩვენებური, თქვენებური, ჩემებრივი, თქვენებრივი.

---

*) თუ სიტყვას ძირში რ ახლავს, ურ ულ-ათ იქცევა ბურია—გ უ რ უ ლ ი, თათარი—თ ა თ რ რ უ ლ ი, ბრიყვი—ბ რ ი ყ ვ უ ლ ი.

*

3. სახელზმნის სუფიქსები:

ებ: გაკეთება, აშენება, დაწყება.

ობ: შემკობა, დაწყობა, დასობა.

ოლ: თრთოლა, ყრყოლა.

ილ: კივილი, ყივილი, წივილი.

მვ: გარევა, გარჩევა, გათრევა.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

თითქმის ყოველი სიტყვის ნაწილისაგან შეიძლება, ზევით ჩამოთვლილი სუფიქსების შემწეობით, სახელზმნის წარმოება:

ა) არსებით სახელთაგან: ყმაწვილი—გაყმაწვილება, ბარი—დაბარვა.

ბ) ზედსართავ სახელთაგან: მაღალი—ამაღლება, თეთრი—შეთეთრება.

ბ) ნაცვალსახელთაგან: ჩემი—მიჩემება, თვისი—მითვისება.

დ) რიცხვით სახელთაგან: ასი—გაასება, მეორე—გამეორება.

ე) ზმნისართებისაგან: ახლოს — დაახლოება, შორს—მოშორება, და სხ.

*

4. მიმღეობის სუფიქსები:

ელ: მწერელი, მკეთებელი, მხვნელი.

ილ: დაწერილი, შეკერილი, გალესილი.

ულ: გაკეთებული, აშენებული, დაკარგული.

არ*): მკბენარი, მაწყინარი, დამწვარი.

ნა: ნაშენები, ნაკეთები, განაკეთები.

სიტყვის საფუძველი და ძირი.

სიტყვის საფუძველი იმ ნაწილს ქვია, რომელიც თითოეულს გრამატიკულ ფორმაში არ იცვლება.

პვილოთ, მაგალითად, ზედსართავი სახელი ბედნიერი. ეს სიტყვა რომ ვაბრუნოთ, ვნახავთ, რომ ნაწილი ბედნიერ ორივე რიცხვში უცვლელაა რჩება; მაშასადამე, აღებული სიტყვის საფუძველი არის ბედნიერ.

სხვადასხვა ნაწარმოებ ფორმაში ერთი ძირის სიტყვას სხვადასხვა საფუძველი ექნება. მაგალითად, ზევითმოყვანილი სიტყვიდან ნაწარმოები ფორმებია:

ა) არსებითი სახელი ბედნიერება: საფუძველი იქნება ბედნიერებ.

ბ) მიმღობა გაბედნიერებული: საფუძველი იქნება გაბედნიერებულ.

გ) ზმნა აწყობ დროში ვბედნიერდები (ბედნიერდები, ბედნიერდება ლ სხ.): საფუძველი იქნება ბედნიერდებ და სხვ, და სხვ.

სახელებში საფუძველი ნათესაობით ბრუნვაში უნდა მოსძებნოთ: როცა დაბოლოებას ის (სი)-ს

*) თუ სახელზმნას ძირში რ ახლავს, სუფიქსი არ აღ-ათ იქცევა: გაშრობა—გამშრალი, გაქრობა—გამქრალი, ყვირილი—მყვირალი, ტირილი—მტირალი.

მოვაშორებთ, რაც დარჩება, ის იქნება საფუძველი; — მაგალითად:

ქედელი: ნათ. ბრ. **კედლის**, — საფუძველია **კედლ**.

**

სიტყვის ძირი იმ ნაწილს ქვია, რომელიც უცვლელათ რჩება ყოველგან, რა ფორმაც უნდა ვაწარმოოთ.

სიტყვის ძირი ასე მოიძებნება: უნდა გავარჩიოთ აღებული სიტყვის თავი და ბოლო; რაც თავსა და ბოლოში მაწარმოებელი ნაწილაკები ჩამატებული აქვს, ყველა უნდა მოვაშოროთ, და რაც ამას შემდეგ დარჩება, ის იქნება წმინდა ძირი.

ავილოთ, მაგალითად, ფორმა **გაბედნიერებული**.

ამ სიტყვას თავში ახლავს თავსართი **ბა**; ბოლოში ახლავს: ა) დაბოლოება **ი**, ბ) ნამყო დროის ვნებითი გვარის მიმღეობის სუფიქსი **ულ**, გ) სახელზმნის სუფიქსი **ებ**, დ) ზედსართავი სახელის სუფიქსი **იერ** და ე) კეთილხმოვანებისთვის ჩართული ხმა **ნ**. — ყველა ნაჩვენები მაწარმოებელი ნაწილაკი რო მოვაშოროთ, დარჩება წმინდა ძირი **„ბედ“**. — აქიდან რა ფორმაც უნდა ვაწარმოოთ, ძირი **ბედ** ყოველგან უცვლელათ დარჩება:

ბედნიერი, უბედური, გაბედნიერება, —

საბედნიერო, გაბედვა, გაუბედავი და სხვ.

ლ ე ქ ს თ ა წ ყ ო ბ ა .

ქართული სიტყვები გამოთქმაში ხმის ამაღლებას თხოულობს, მაგრამ ისე გამოჩენილათ არა, როგორც, მაგალითად, ფრანგულსა, რუსულსა და სხვა ენებში.

სიტყვაში ხმის ამაღლებას შემდეგი კანონი აქვს:

1) მრმარცვლოვან სიტყვებში ხმის ამაღლება ბოლოდან მეორე მარცვალზე მოხდება ხოლმე;

2) სამმარცვლოვანსა და საზოგადოთ მრავალმარცვლოვან სიტყვაში კი — ბოლოდან მესამე მარცვალზე:

ა) ძა'ცი, ქა'ლი, მა'მა, დე'და, უ'თო;

ბ) ძა'ცები, ქა'ლები, ა'ლდგომა, სიხა'რული, ბედნიე'რება.

*

ქართული ლექსთაწყობა ხმის ამაღლებაზედაც არის დაფუძნებული და მარცვალთა რაოდენობაზეც. ლექსის თითოეულ სტრიქონს ტაეპი ეწოდება; ოთხ ტაეპს — ხანა.

დღევანდელ მწერლობაში განსაკუთრებით შემდეგი ლექსთაწყობა იხმარება:

1. შაირი (თექვსმეტმარცვლოვანი ლექსი);

2. ჩახრუხაული*) (ოცმარცვლოვანი ლექსი);

*) ასე ეწოდება მე-12 საუკუნის მგოსნის ჩახრუხაძის სახელით, რომელმაც ეს ზომა პირველათ იხმარა.

3. მუსტაზადი (თოთხმეტმარცვლოვანი ლექსი),
4. თეჯლისი (თერთმეტმარცვლოვანი ლექსი)
- ღ 6. ბაიათი (შვიდმარცვლოვანი ლექსი).

1. შ ა ი რ ი.

შაირი ორგვარია: მაღალი და დაბალი. ორივეგვარი შაირის თითოეულ ტაეპში თექვსმეტ-თექვსმეტი მარცვალია, მაგრამ კითხვაში სხვადასხვანაირი მუსიკა მოისმის. (მასწავლებელმა უნდა აუხსნას, რა განსხვავებაც არის მათ შორის).

ა. მაღალი შაირის მაგალითი:

ნახეს უცხო მოყმე ვინმე სჯდა მტირალი წყლისა პირსა;
შავი ცხენი სადავითა ჰყვა ლომსა და ვითა გმირსა;
ხშირად ესხა მარგალიტი ლაგამ-აბჯარ-უნაგირსა;
ცრემლსა ვარდი დაეთრთვილა გულსა მდულრად ანატირსა.

ბ. დაბალი შაირის მაგალითი:

მას ტანსა კაბა ემოსა, გარე თმა ვეფხის ტყავისა;
ვეფხის ტყავისა ქუდივე იყო სარქმელი თავისა;
ხელთა ნაჭერი მათრახი ჰქონდა უმსხოსი მკლავისა;
ნახეს—და ნახვა მოუნდათ უცხოსა სანახავისა.

ორივეგვარი შაირი (მაღალიც და დაბალიც) მხოლოდ პოემებს შეეფენის, — იქ შეიძლება ზოგი ხანა მაღალი იყოს და ზოგი დაბალი, როგორც, მაგალითად, დაწყობილია „ვეფხისტყაოსანი“; პატარა ლექსს კი სხვადასხვა ზომა არ შეეფენის: ის ან მთელათ მაღალი შაირით უნდა იყოს დაწყობილი, ან მთელათ დაბალი შაირით.

შაირი ახალ მწერლობაში ისე ხშირათ არ იხ-
მარება, როგორც რვეული.

რვეული წარმოადგენს შემოკლებულ შაირს:
თითოეულ ტაეპში რვა-რვა მარცვალია, — მაგალო.:

ჭრელი პეპელა დაათრო
და გააბრუა იამა;
მას მიეპარა ყმაწვილი,
დაიჭირა და იამა.

2. ჩ ა ხ რ უ ხ ა უ ლ ი .

ჩახრუხახულის ზომით შეიძლება ოთხგვარი ლექსი
დაიწეროს: 1) ოცმარცვლიანი ტაეპი, 2) თუთხმეტ-
მარცვლიანი, 3) ათმარცვლიანი და 4) ხუთმარცვ-
ლიანი.

მაგალითები:

1. ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წინაპართ საფლავებს
შორის!
ნუ დამიტირღს სატრფომ გულისა, ნუცა დამეცეს ცრემ-
ლი მწუხარის!
შავი ყორანი გამითხრის საფლავს მდელთა შორის ტია-
ლის მინდვრის —
და ქარიშხალი ძვალთა შთენილთა ზარით, ღრიალით მი-
წას მომაყრის...
2. ქართლსა ვიხილე ქალთა მეფაი, ტურფა ღიანა:
ქეკლუცი, ნაზი, ბადრი და ნორჩი, კეთილხმიანა;
მას ვედობილე, თაყვანსა ვსცემდი ძმიან-ღიანა, —
მაგრამ შავბედმა, მრისხანე ხვედრმა დამაზიანა.
3. შიქრმა და დარდმა სულ დამადუნა,
აღრე დამაქკნო, დამაძაბუნა;

მომოცდაათმა წელმა გამლუნა,
 პისერში მაგრათ ჩამიკაკუნა.

ან მარტო-ორრითმიანი (მეორესა და მეოთხე
 ტაეპში):

ბაკვეთე ქარი, გააპე წყალი,
 გადაიარე კლდენი და ღრენი!
 ბასწი, გაკურცხლე—და შემიმოკლე
 მოუთმენელსა საფალი დღენი!

4. რათ შემიყვარებ?

ბანა არ ვიცი!
 შენ ჯერ ნორჩი ხარ,
 მე კი მოხუცი!

3. მ უ ს ტ ა ზ ა დ ი .

მუსტაზადის თითოეული ტაეპი თოთხმეტი
 მარცვლისაგან შესდგება, — მაგალითად:

მირბის, მიმატრენს უგზო-უკვლოთ ჩემი მერანი;
 უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი.

4. თ ე ჯ ლ ი ს ი .

თ ე ჯ ლ ი ს ი ს თითოეულ ტაეპში თერთმეტი
 მარცვალია, — მაგალითად:

აღმართ-აღმართ მივდიოდი მე ნელა;
 სერზე შევდექე, კმუნვის ალი მენელა...

ნ. ბ ა ი ა თ ი.

ბაიათის თითოეულ ტაეებში შვიდი მარცვალია:

შოღი, ჩემო კალამო!

ღრო არს-მოგესალამო

და შენთვის შევიმზადო

წყლული გულის მალამო.

ზ ა ს ა ს წ ო რ ე ბ ე ლ ი.

დაბეჭდილია:

1) შინა სტჟვა ეს ამბავი! (გვ. 18), 2) ნათესაობით (34), 3) წყნარათ, (35), 4) ყოფილვივით (50), 5) მთავრა (63), 6) თავშია (66), 7) მუდა, 8) მისმ დროს.

უნდა იყოს:

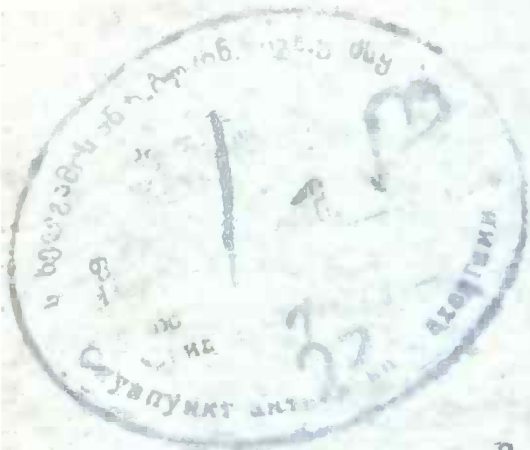
1) შინა სტჟვა ეს ამბავი? 2) ნათესაობით, 3) წყნარათ, 4) ყოფილვივით, 5) მთავარ, 6) შუაშია, 7) მუდამ, 8) მის დროს.

---

494 63

6931

494.63
6 931

საგარეო ურთიერთობების სამსახური

გ ა ნ ს წ რ კ ე თ ი

დაბეჭდილია:

1) ჩანჩუხაბულის (გვ. 84), 2) ტაეპში (გვ. 86). შენთვის
შევიმზადო (88).

უნდა იყოს:

ჩანჩუხაბულის, ტაეპში, შენით შევიმზადო.

პირველი გამოცემა დაიბეჭდა 2400 ცალი, მეორე გამოცემა—6000 ცალი, მესამე გამოცემა—15000 ცალი.